

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för humaniora

Människan och litteraturen

En undersökning av skönlitteraturs potential till estetisk anknytning

Isak Olsson

2023

Examensarbete, Avancerad nivå (yrkesexamen), 30 hp
Svenska språket
Ämneslärarprogrammet med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 7-9
Examensarbete för ämneslärare, 7-9: Svenska med didaktisk inriktning

Handledare: Cecilia Annell
Examinator: Britt Johanne Farstad

Sammandrag

Denna studie har som syfte att belysa olika sätt genom vilka läsare kan skapa en potentiell anknytning till skönlitteratur. I fokus ligger den estetiska och förtrollande upplevelse som litterära verk kan erbjuda när läsningen går bortom det analytiska målet, vilket dominerar styrdokumentens syn på litteraturens användning i skolans klassrum. Genom att lyfta fram lärpotentialen i och värdet av den estetiska läsningen syftar studien också till att bidra med nya perspektiv på elevers läsning samt lärares litteraturval i svenskundervisningen. Undersökningen av skönlitteraturens möjligheter utgår från Rita Felskis (2020) teori om estetisk anknytning som grundar sig i tre olika meningsskapande grenar: *instämning*, *identifikation* och *tolkning*.

För att uppnå studiens syften tillämpas en kvalitativ innehållsanalys med kompletterande inslag av närläsning som en metod för att granska både innehållsliga respektive narratologiska aspekter av ett urval skönlitterärt material. Urvalet, som ska vara lämpligt för barn och unga, baseras på materialets potential att stimulera läsarens fantasi och kreativa tänkande, och består av två noveller och en roman, varav båda tillhör fantasygenren. De tre litterära verkens narrativa element analyseras utifrån deras möjligheter att för läsaren forma en potentiell estetisk anknytning till materialet, med avstamp i Felskis teori.

Resultatet visar hur instämning, identifikation och tolkning kan ske i läsningen bland annat genom litteraturens centrala teman, såsom naturen och människan, krig och flykt, och magi och fantastik. Den potential för estetisk anknytning som den utvalda skönlitteraturen ger upphov till yttrar sig även i materialets förmåga att väcka känslor och bidra till att läsaren får nya insikter om sig själv och sin omvärld. Att dessutom i sin tolkning kunna reflektera över innehållet och känna igen delar av sig själv i den fiktiva världen och dess karaktärer kan ytterligare förstärka läsoplevelsen och, på så sätt, leda till att en estetisk anknytning skapas till materialet. Genom en djupare förståelse av lärpotentialen i och det didaktiska värdet av elevers estetiska läsning, kan lärare vidga sina val av böcker i litteraturundervisningen för att bättre spegla elevernas intressen och behov, och samtidigt lyfta fram konstens egenvärde och därmed visa för eleverna den sköna litteraturens möjligheter.

Nyckelord: grundskola, gymnasieskola, skönlitteratur, estetisk läsning, estetisk anknytning, elever, litteraturundervisning, svenskundervisning, bokval, läsoplevelse, barn och unga, fantasi, kreativitet, läslust, svenska, styrdokument

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte och frågeställning.....	2
1.2 Disposition.....	3
2. Bakgrund.....	4
3. Tidigare forskning.....	6
3.1 Svenska studier.....	6
3.2 Internationella studier.....	7
4. Teori.....	10
5. Metod och material.....	12
5.1 Metodval.....	12
5.2 Metodkritik.....	12
5.3 Material.....	13
6. Resultat.....	16
6.1 <i>Djupt därnere</i>	16
6.2 <i>Kristallbäraren</i>	18
6.3 <i>Coraline</i>	21
7. Diskussion.....	29
7.1 Metoddiskussion.....	29
7.2 Resultatdiskussion.....	30
7.3 Slutsatser.....	35
7.4 Fortsatt forskning.....	36
Referenslista.....	37

1. Inledning

”Varför läser vi?” är en till synes enkel fråga som för många kan ha ett självklart svar, men för vissa andra finns inget svar alls. Det finns exempelvis de som läser för njutningen och avkopplingens skull, eller de som tillfälligt önskar att bli transporterade till en annan värld utanför deras egen tillvaro, och de som läser för att lära sig någonting nytt. Således finns det en otalig mängd olika svar på frågan. En del människor skulle till och med kunna argumentera för att läsning är någonting man endast gör i och för skolans arbeten och uppgifter. I detta fall kan det bero på att undervisningen inte i tillräcklig grad lyckats lyfta fram litteraturens oändliga möjligheter. Måhända har den analytiska läsningen tagit över i klassrummet, där eleverna läser en text endast för att kunna svara på frågor i en läsförståelsediagnos, eller där lärarens litteraturval inte varit lämpliga för eleverna på deras plats i livet just där och då. I och med den svårbesvarade och mångtydiga frågan om varför vi läser, kvarstår därmed diskussionen om litteraturens plats i den moderna skolans klassrum.

Även Skolverkets nya styrdokument (Lgr22) från 2022 förser lärare med svårtolkade svar på frågan om läsningens syfte i klassrummet. Betoning läggs vid elevers möten med olika typer av texter, däribland skönlitteratur, och att läsningen, i ett samarbete med att samtala och skriva, ska utveckla elevernas språkförmågor (Skolverket 2022, ss. 8, 22). Ett av syftena inom svenskämnet är att det ska stimulera läsintresset hos eleverna (Skolverket 2022, s. 224), däremot omnämns inte *läslust* eller någon liknande variant av begreppet i läroplanen. Vidare förekommer målet om att utveckla elevers kreativitet endast inom ämnena bild, hem- och konsumentkunskap, musik, samt slöjd. Utvecklingen av kreativitet hos eleverna beskrivs också som ett av skolans övergripande uppdrag, framför allt i förskolan och fritidshemmet, där även ordet *fantasi* anges, dock enbart två gånger på totalt 262 sidor (Skolverket 2022). Förmågan att kunna analysera och resonera, om bland annat skönlitterära verk, dominerar således Skolverkets (2022) nya läroplan. Att låta elever i svenskundervisningen läsa för nöje och avkoppling, samt stimulering av deras fantasi och kreativitet, tillägnas till synes minimala möjligheter utifrån skolans styrdokument. Detta kan få som resultat att litteraturens egenvärde som konst inte förmedlas till eleverna. Att utveckla ett bestående läsintresse hos eleverna förväntas alltså inte ske genom inlevelse i eller upplevelse av den estetiska konsten som är skönlitteratur, utan genom diskussion och analys av texter. Dessutom är denna syn på litteraturens användningsområde i klassrummet inte begränsad till grundskolan.

I gymnasiets yrkesförberedande program har Anna Nordenstam upptäckt en tendens att skönlitteraturen premieras som just analys- och informationsobjekt, framför en läsning där böckers estetik kan få utrymme att hjälpa utveckla elevers fantasi och kreativitet (2020, s. 79). Detta praktiska angreppssätt riskerar att på så sätt främmandegöra litteraturens affektiva potentialer. Nordenstam pekar ut en möjlig anledning till skolans fokus på den analytiska förmågan, nämligen att elevers estetiska upplevelser av litteratur är svåra att mäta och bedöma (Nordenstam 2020, s. 84). Således tillskrivs den positiva, nöjesfyllda läsoplevelsen en underordnad roll, där möjligheten för eleverna att göra betydelsefulla kopplingar till litterära texter, i form av bland annat paralleller till egna erfarenheter, upplevelser och känslor, begränsas. Dessutom menar

Jimmy Vulovic (2012, s. 100) att skönlitteraturen inte skrivs enbart med syfte att bli analyserad av läsarna, utan att den framför allt har som mål att bidra till en upplevelsefylld läsning.

I sin bok *Hooked: Art and Attachment* (2020) diskuterar Rita Felski skönlitteraturens plats i våra liv, och hon tar upp frågan om varför konsten, och särskilt vår respons till det estetiska, har en sådan stor betydelse för mänskligheten. I bokens förord understryker Felski vikten av att bli fängslad av ett konstverk, en upplevelse som bidrar till relations- och meningsskapande i ett samspel mellan det estetiska och det sociala (Felski 2020, s. VIII). Den teori om *attachment* (min översättning: *anknytning*) som Felski utvecklat grundar sig i tre olika grenar: *attunement* (sv. *instämning*), *identification* (sv. *identifikation*) respektive *interpretation* (sv. *tolkning*). I den första grenen behandlas vår inställning till konsten; det oförklarliga i varför vi dras till, eller stämmer in oss med, en roman, en film eller en sång, där exempelvis känslor av samhörighet, lust och spänning kan möjliggöra en estetisk respons i form av instämning (Felski 2020, s. XII). Den andra grenen innebär en känsla av identifikation med ett konstverk, att det uppstår någon slags resonans mellan konsten och mottagarens egna livserfarenheter och upplevelser, som kan relateras till verkets estetik på ett personligt plan (Felski 2020, s. XII). Tolkning, som är den tredje och sista grenen, kan kortfattat förklaras som det sätt på vilket vi tolkar vår estetiska respons till konsten (Felski 2020, s. XIII). *Attachment*, eller *anknytning*, är på så vis en mycket omfattande teori som söker svar på hur, och varför, människor påverkas av konsten (Felski 2020, s. VIII). Härefter kommer mina svenska översättningar av Felskis begrepp i första hand att användas.

Utifrån Felskis (2020) teori om konstens möjligheter kan det ses som en begränsad användning av skönlitteraturen att lärare således gör litteraturval enbart grundade i att texten ska analyseras. Ett vidgande av urvalskriteriet skulle på så sätt kunna anses befogat, där texter inkluderas som både utmanar eleverna och väcker känslor hos dem i deras läsning, oavsett om den är estetiskt eller analytiskt präglad. Genom en sådan inställning till litteraturen kan läsarna ges möjligheten att leva sig in i andras perspektiv, och uppleva främmande världar som bland annat kan hjälpa dem att nå nya insikter om sig själva och sina egna liv (Nordenstam 2020, ss. 78, 80). Vidare betonar Nordenstam vikten av att språklärare ägnar mer omsorg, tid och pedagogisk kraft till att visa för eleverna värdet av böckers estetiska uttryck (Nordenstam 2020, s. 84), och det är just till denna diskussion som mitt arbete ämnar bidra med, i bästa fall, nya synvinklar och ingångar i den sköna litteraturens potential.

1.1 Syfte och frågeställning

Denna undersökningens syfte är att lyfta fram motiveringar för och ingångar till läropotentialen i och värdet av den estetiska och förtrollande upplevelsen av skönlitteratur. Till studiens syfte hör även att bidra med vidgade perspektiv på läsning och val av böcker i skolans litteraturundervisning. Genom att tillämpa Rita Felskis (2020) teori om estetisk anknytning på ett urval skönlitterära verk inom fantasygenren, ämnar studien uppmärksamma de narrativa element som hypotetiskt sett bär på särskild förmåga att förtrolla läsaren, och som potentiellt kan bidra till att väcka en större och

starkare läslust hos mottagaren. För att uppfylla studiens syfte har följande frågeställningar formulerats:

- Hur kan en potentiell estetisk anknytning skapas i läsningen av Jenny Greens (2022) noveller *Djupt därnere* och *Kristallbäraren*, samt Neil Gaimans fantasyroman *Coraline* (2020)?
- Hur skulle lärare kunna påverka elevers läsoplevelser genom kunskap i konstens estetiska möjligheter och eventuella fallgropar utifrån teorin om estetisk anknytning?

1.2 Disposition

Detta arbete är indelat i följande sju avsnitt: Inledning, Bakgrund, Tidigare forskning, Teori, Metod och material, och Resultat samt Diskussion. Det första avsnittet presenterar studiens ämne, bakgrundsinformation om ämnesval liksom teoretisk utgångspunkt, samt syfte och frågeställningar. I bakgrundsavsnittet som följer inledningen lyfts olika aspekter av och insatser för ungas läsning fram, som dessutom kopplas till estetikens möjligheter i klassrummet. I samma avsnitt uppvisas även begränsande budskap om läsning ur skolans styrdokument. Det tredje avsnittet behandlar relevant tidigare forskning från svenska liksom internationella studier som fokuserar på barns och ungas olika typer av läsning, och varierande motiveringar för skönlitteraturens plats i skolans miljö. Därefter, i teoriavsnittet, presenteras Rita Felskis (2020) teori om konstens möjligheter för anknytningsskapande, med redogörelser för alla dess tillhörande grenar vilka även inkluderar begreppsförklaringar. I avsnittet om metod och material följer presentationer och diskussioner av huvudsaklig analysmetod, metodkritik, och studiens urvalsprinciper samt val av material. Arbetets resultatavsnitt presenterar resultaten från studiens kvalitativa undersökning, och det avslutande diskussionsavsnittet applicerar ett didaktiskt perspektiv på forskningens resultat.

2. Bakgrund

Varje år genomför Göteborgs universitet sina SOM-undersökningar inom ämnena samhälle, opinion och medier, som ställer olika frågor till Sveriges befolkning, på olika teman. I antologin *Du sköra nya värld* (Andersson, Oscarsson, Rönnerstrand & Theorin 2022) har alla rapporter och resultat från år 2021 publicerats för allmänheten att ta del av. En av dessa rapporter undersökte svenskarnas bokläsning från föregående år och sammanfattas i kapitlet *Läsning av tryckta böcker ökar bland unga*, av Elisa Tattersall Wallin, Tobias Carlsson och David Gunnarsson Lorentzen (2022). Frågan om människors läsintresse har, menar Tattersall Wallin et al. (2022, s. 306), länge varit en viktig fråga för forskare, och som kapitlets titel avslöjar har en positiv och uppåtgående trend, i synnerhet kring ungas läsande av tryckta böcker, kunnat noteras.

Undersökningen visade bland annat att det tillkommit många nya unga vuxna läsare i åldersgruppen 16-29 år, där den så kallade pandemieffekten argumenteras för som en av många möjliga bidragande faktorer till fenomenet, det vill säga att svenskarna kunnat ägna mer tid åt exempelvis läsning av skönlitteratur (Tattersall Wallin et al. 2022, ss. 310, 311). Det ökade intresset för böcker, hos framför allt unga, har syns tydligt på sociala medier där bokrekommendationer florerat på digitala plattformar som TikTok, YouTube och Instagram. Genom att användare tecknar sina inlägg med hashtags såsom *BookTok*, *BookTube* respektive *Bookstagram*, kan läsare till exempel dela med sig av sina läsoplevelser och tankar kring litteratur (Tattersall Wallin et al. 2022, s. 311).

Förutom de ungas egna insatser för läsningen har också bland annat Kulturrådet sedan 2014, genom ett antal olika nationella satsningar, lyft fram vikten av, och kämpat för, läsfrämjande aktiviteter med syfte att ge alla barn och ungdomar samma förutsättningar för ”fullgod läsförmåga och lustfyllda läsoplevelser” (Kulturrådet 2016). Dessutom överlämnades propositionen *Läsa för livet* till regeringen hösten 2013, vilken även den fokuserade på litteratur och läsning, där det starkt poängterades att läslusten och läsförmågan hos barn och unga ska särskilt prioriteras i skolans undervisning (Kulturdepartementet 2013). Även så tidigt som år 2000 startades en läskampanj i Botkyrka där utvecklingspedagogerna Annika Löthagen och Jessica Staaf anordnade så kallade inspirationsträffar med syfte att ge verksamma lärare verktyg för att utveckla elevers läslust, hos huvudsakligen barn och unga (Löthagen & Staaf 2018).

Trots dessa insatser för läsningen nämns inte läslust i *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet* (Lgr22) som ett av skolans mål att utveckla hos eleverna, varken i svenskämnets centrala innehåll för årskurserna 1-3, 4-6 eller 7-9 (Skolverket 2022). Emellertid omnämns läsning i en mycket hög grad, däribland berörande läsförståelse och lässtrategier. Däremot förekommer endast ordet *lust* i sammanhang om livslångt lärande, analytiskt utforskande och nyfiket undersökande. Som ett möjligt resultat får eleverna endast begränsad förståelse av vad litteraturen kan användas till, som exempelvis för att analysera ett skriftligt material, där den estetiska läsoplevelsen överskuggas av den så kallade efferenta läsningen, i vilken läsaren har som mål att söka fakta och annan information i texten (Malmgren 1997, s. 75). Det finns därigenom argument för ett behov av att vidga skönlitteraturens kursmål inom svenskämnet, där lärare kan ägna tid i undervisningen till att visa för eleverna

litteraturens estetiska möjligheter och hur eleverna kan läsa böcker även för nöjets skull, utanför skolans ramar. På så sätt kan det redan i klassrummet tas vara på den ökade läsningen bland unga, där den uppåtgående trenden kan upprätthållas och få stöd att fortsätta i samma linje. Denna fostran av läsglädje och läsnjutning skulle alltså kunna ses som ett potentiellt medel för att skapa läsare för livet.

3. Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras tidigare forskning om läsning och litteraturredaktik bestående av både svenska och internationella studier. Inledningsvis redogör avsnittet för Djamila Fatheddines (2018) studie om elevers lustfyllda läsning, och därefter behandlas Magnus Perssons (2012) undersökning av skolans styrdokument sett till hur den skönlitterära läsningen motiveras i klassrummet. Inom det internationella forskningsfältet lyfter mitt arbete fram en kanadensisk studie av Vivian Howard (2011) i vilken högstadielärover samtalar om betydelsen av nöjes- och fritidsläsning, samt en studie av Carole Cox och Joyce E. Many (1992) där de i USA undersöker unga elevers estetiska respons till skönlitteratur.

3.1 Svenska studier

I sin doktorsavhandling med titeln *Den kroppsliga läsningen* med tillhörande underrubrik *Bildningsperspektiv på litteraturundervisning* undersöker Djamila Fatheddine (2018) litteraturundervisningen i grundskolan, med elevers kroppsliga och bildliga dimensioner i fokus. Den kvalitativa studiens syfte är att lyfta fram lärares litteraturundervisning och elevers upplevelser av litteraturläsning, samt diskutera och problematisera dessa utifrån metoder vilka inkluderar observationer och intervjuer, samt kompletterande textanalyser. Med hjälp av de teoretiska utgångspunkterna om hermeneutik och fenomenologi kan elevers subjektiva läsoplevelser studeras och tolkas (Fatheddine 2018, ss. 6-7, 49-50).

Den tredje delstudien, vilken beskrivs kort i avhandlingen men som har störst relevans för mitt arbete, inriktar sig på elevers goda läsoplevelser och utfördes år 2017 tillsammans med en annan forskare, Christina Olin-Scheller. Totalt tio elever från årskurserna 4 och 5 intervjuades för att studera hur *stämning*, *rumslighet* och *kroppslighet* kan komma till uttryck i praktiken (Fatheddine 2018, s. 56). I resultatet redovisas att läsglädjen infinner sig hos eleverna när de får möjlighet till inlevelse i sin läsning, där även läsmiljön är av vikt för att elever ska kunna ta till sig det de läser på ett lustfyllt, bildande och kroppsligt sätt (Fatheddine 2018, s. 57). En slutsats är att lärare möjliggör skapandet av "ett inre läsningens rum" för eleverna genom att skapa "ett yttre läsningens rum" (Fatheddine 2018, s. 57). Följaktligen kan lärare, genom att de skapar utrymme för upplevelseläsning, och ser det som en viktig del i sin litteraturundervisning, bidra till att eleverna lyckas öppna dörren till, och upptäcka nya, skönlitterära världar (Fatheddine 2018, s. 58). Upplevelseläsningen grundar sig således i elevers förmåga att leva sig in i berättelser, och ett av lärarens mål i litteraturundervisningen är att ge eleverna de verktyg och hjälpmedel som krävs för att hos dem skapa en potentiell livslång läslust.

Fatheddine kommer fram till den viktiga slutsatsen i sin avhandling att elever behöver uppleva läslust, inte bara som ett första steg till att börja läsa litteratur utan även för att fortsätta läsa litteratur (Fatheddine 2018, s. 62). Här gäller det att litteraturundervisningen aktivt tar ansvar för och bidrar med tillräckliga resurser för att stimulera och utveckla elevers läsförmåga och skönlitterär lust (Fatheddine 2018, s. 62). Den inre läsningens rum, i vilken inlevelsen får möjlighet att ta form, skapas först och

främst genom läsarens egen kropp, och av den anledningen bör litteraturens läsning och undervisning utgå från människans kroppsliga dimension (Fatheddine 2018, s. 62).

Magnus Persson (2012) sammanfattar i sin bok *Den goda boken* ett forskningsprojekt han genomfört där han undersökte läsning i skolan och frågan om varför vi ska läsa. Dessutom diskuterar han myten om den så kallade goda litteraturen, vilken kort uttryckt kan beskrivas som att all litteratur besitter en inherent godhet, och att de som läser och tar del av dessa texter per automatik blir bättre människor (Persson 2012, s. 16). Persson studerade svenskämnets kursplaner och skolans styrdokument, vilket även inkluderade de tidigare läroplanerna Lpo 94 och Lpf 94. I dessa texter upptäckte Persson en i dag föråldrad syn på litteraturen vars syfte till stor del begränsades till att föra vidare nationella ideal och att vara en bärare av den svenska värdegrunden och kulturen (Persson 2012, ss. 17, 19). Å ena sidan påpekar ännu läroplanen (Lgr22) för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet vikten av att eleverna lär sig om och att lärare för vidare kunskaper om det svenska kulturarvet, å andra sidan omnämns inga särskilda krav på förmedling av nationella förebilder i kursplanen för svenskämnet, och i synnerhet inte som en del av arbetet med skönlitteratur.

Andra motiveringar för litteraturläsningen i skolan finner Persson i hur nya upplevelser och ny kunskap möjliggörs för läsaren; läsning har ett språkutvecklande och identitets- och kulturstärkande syfte (Persson 2012, s. 19). Ytterligare motiveringar som Persson lyfter fram är att litteraturläsning främjar utvecklingen av läsvanor och lässtrategier, empati och tolerans, samtidigt som studierna av litteratur fostrar skickligare läsare, med kunskaper i både litteraturhistoria och litterär terminologi (Persson 2012, s. 19). Däremot bör dessa aspekter endast ses som litteraturens potentialer, eftersom det inte finns några självklarheter i vad litteraturen kan ge läsaren (Persson 2012, s. 20). Vidare erbjuder Persson en annan motivering till litteraturens plats i undervisningen där han lyfter fram tre nyckelbegrepp: ”demokrati, narrativ fantasi och kreativ läsning” (Persson 2012, s. 25). Demokratin kommer till uttryck genom att elever får möjlighet att läsa böcker som har kapacitet till att öppna upp deras ögon för andra levnadssätt, vilket även kan inkludera andra sätt att tänka och känna (Persson 2012, s. 26). Deras förmåga till perspektivbyten genom läsningen utvecklar även deras narrativa fantasi, och mötet med den litterära formen ger liv till den kreativa läsningen, vilken karaktäriseras av djup inlevelse och personlig igenkänning (Persson 2012, s. 26).

3.2 Internationella studier

Vivian Howard, professor på Dalhousie University i Nova Scotia, Kanada, undersöker i en studie barns och ungas vanor med nöjes- och fritidsläsning, där syftet är att bidra till en fördjupad förståelse av rollen denna form av läsning spelar i deras liv (Howard 2011, ss. 46, 48). Genom en serie semistrukturerade gruppdiskussioner på nio olika högstadieskolor i Kanada, med totalt 68 slumpmässigt valda deltagande elever från årskurs 7, 8 och 9, fördes breda och komplexa samtal om nöjesläsning, präglade av delandet av egna erfarenheter och utvecklandet av nya, reflekterande synvinklar (Howard 2011, s. 49). Begreppet *nöjesläsning* definieras av högstadieeleverna som en

läsning karakteriserad av underhållning och avkoppling, och som ett sätt att tillbringa sin tid väl samtidigt som de får möjlighet att utveckla sin fantasi genom att de själva är med och skapar mening i berättelsen (Howard 2011, ss. 49, 53). Dessutom motiverar en stor del av de deltagande tonåringarna nöjesläsningen bland annat som ett effektivt medel för att förbättra sina prestationer i skolan, expandera sitt ordförråd samt utveckla sin läsförmåga och läsförståelse (Howard 2011, s. 49). Vidare menar Howard (2011, s. 50) att nöjesläsningen kan sättas in i ett större perspektiv, då hon kunde observera att det kreativa tänkandet som stimuleras hos eleverna i deras läsning inte endast bidrar till lärandet av allmänna och användbara kunskaper för livet, utan även till utvecklandet av en vidgad framtidssyn hos de unga läsarna. Dessutom kan nöjesläsningen lära om historia, samtida samhällsfrågor och ge läsaren nya kunskaper om världen (Howard 2011, s. 50).

De viktigaste resultat som Howard rapporterar i sin studie är hur denna typ av lustläsning kan vara identitetsskapande och personbekräftande för barn och unga, att de genom nöjesläsningen får nya insikter om sig själva och sina liv, vilket kan förbereda och bistå dem i deras övergång till vuxenlivet (Howard 2011, s. 53). Utvecklandet av en social medvetenhet och empati för ens medmänniskor, samt en djupare förståelse för sin egen tillvaro och andras, är också värdefulla aspekter som studiens deltagare tillskriver nöjesläsningen (Howard 2011, s. 51). Följaktligen får barns och ungas känslor och tankar gentemot den värld de lever i en tydligare roll genom läsningen, vilket Howard (2011, s. 51) menar öppnar upp för positiva, personutvecklande förändringar hos läsarna. Vissa deltagare i Howards studie ser nöjesläsningen även som en form av eskapism, ett sätt att undfly den stressfyllda tonårsverkligheten och de problem som den bringar, genom att läsarna får knyta an till någonting helt utanför deras egen värld, till exempel en magisk huvudkaraktär bortom det vardagliga och ordinära (Howard 2011, ss. 52, 53). Denna eskapism är värd att nämna trots dess möjliga negativa konnotationer eftersom det bevisligen är något som vissa har som mål med sin läsning. Slutligen är Howards (2011) studie relevant för min egen undersökning eftersom ett av mina syften är att lyfta fram värdet i att även i skolan läsa för nöjets och upplevelsens skull.

Carole Cox och Joyce E. Manys (1992) studie från USA, publicerad under titeln *Toward an Understanding of the Aesthetic Response to Literature*, undersöker den personliga, känslomässiga och intellektuella responsen som 38 elever från årskurs 5 till och med 8 har till det estetiska, vilken forskarna menar ligger till grund för den aktiva roll som eleverna tar sig an under läsningen av skönlitterära verk (Cox & Many 1992, ss. 28, 29). Syftet med deras studie är att bidra till en bättre förståelse av barns och ungas estetiska upplevelser av litteratur och hur lärare kan dra nytta av dessa i litteraturundervisningen (Cox & Many 1992, s. 28). Studiens deltagare ombads att skriva fritt om en upplevelse de haft av ett estetiskt verk, och i deras responser finner Cox och Many (1992, ss. 31, 32) exempelvis att den estetiska läsningen i synnerhet präglas av visuellt meningsskapande i mötet mellan läsares fantasi och text, av ett ifrågasättande angreppssätt av materialet och av kreativt associerande till egna livserfarenheter, där det emotionella i huvudsak betonas. I läsning av skönlitteratur är den estetiska läsningen mest lämplig att arbeta med i skolan menar Cox och Many

(1992, s. 29), eftersom läsoplevelsen på så sätt premieras framför den analytiska, informationssökande läsningen.

En av de deltagande eleverna börjar med att återge handlingen ur en nyligen läst roman, och söker sig i nästa steg tillbaka till sina känslor som väcktes av texten, alltmedan eleven närmar sig en djupare tolkning av och förståelse av materialet i och med nya upptäckter och kopplingar som görs, vilka inte var möjliga vid första läsningen (Cox & Many 1992, s. 28). När eleven återupplever läsningen genom att diskutera texten och tänka tillbaka på det som lästs, utmanas dennes tidigare livserfarenheter och tankar om världen ytterligare av litteraturen i den meningsskapande relation som etableras mellan läsare och verk (Cox & Many 1992, ss. 28, 29). I resultatet av denna studie konstateras det att dessa unga deltagare läser på ett särskilt estetiskt sätt, det vill säga att deras respons till den skönlitterära läsningen först och främst sker genom att fantasi och kreativt tänkande stimuleras för att skapa berättelsen (Cox & Many 1992, ss. 28, 29). Dessutom uppvisar eleverna i sina estetiska läsningar förmågan att kunna föreställa sig den litterära världen och att bilda nya perspektiv genom att stiga in i fiktiva karaktärer, vilket Cox och Many (1992, s. 30) menar är en viktig del av den känslomässiga, estetiska responsen till litteraturen.

Som avslutning på sin studie framhåller Cox och Many (1992) vikten av att lärare främjar inlevelsefull läsning och engagerande, öppna diskussioner om skönlitteraturen, samtidigt som lärarna också erbjuder olika och frivilliga sätt för sina elever att berätta om sina läsoplevelser, där fokus läggs på att eleverna återupplever det litterära på en känslomässig och djupare nivå oavsett textgenre eller medium (Cox & Many 1992, s. 32). Vidare ska elevers personliga kopplingar till texten uppmuntras, och lärare bör visa hur den egna verkligheten kan relateras till den litterära världen för att på så sätt berika läsoplevelsen (Cox & Many 1992, s. 32). Denna studie har lyfts fram som relevant eftersom den behandlar och exemplifierar barns och ungas estetiska respons till skönlitterära verk. Trots att våra tillvägagångssätt skiljer sig åt i och med att min forskningsmetod är en textanalys, har våra studier liknande syfte och därmed motiveras dess plats i mitt arbete.

4. Teori

Den teoretiska utgångspunkten för denna studie är Rita Felskis (2020) teori om estetisk anknytning och konstens förtrollande egenskaper från hennes bok *Hooked: Art and Attachment*. Felski argumenterar för den mångfasetterade betydelsen av konst i människors liv, och menar att vi aktivt skapar värdefulla relationer till det estetiska som kan ligga till grund för bland annat ny kunskap, insikter om oss själva och världen, eller för exempelvis känslor av nöje och lust (Felski 2020, ss. 1, 4). Som Felski skriver är det viktigt att markera att estetiska upplevelser av och människors gensvar till konsten är fenomen som sker inombords och i sin helhet är egenartade (Felski 2020, s. 15). Detta är av särskild vikt i samband med denna undersöknings förestående användning av teorin som i min studie endast bygger på potentialen för anknytning i ett antal skönlitterära verk. Samtidigt understryks det att en anknytning inte endast innefattar ens känslor, närmare bestämt den emotionella kopplingen, utan även ens tänkande om konsten (Felski 2020, ss. 5, IX), det vill säga den rationella koppling som skapas gentemot ett verk. På samma sätt spelar värderingar en stor roll i anknytningen till konsten. En anknytning kan endast bildas för den som blir engagerad och därmed uppfattar ett värde i det estetiska (Felski 2020, s. 32). Relationen, och responsen till estetiken, skapas och formas således av tidigare erfarenheter och upplevelser, i ett samspel mellan hjärta och hjärna. Därigenom kan konsten, med sin särart, påverka och hänföra, samtidigt som den har förmågan att leda in mottagaren till oväntade sätt att tänka och tolka (Felski 2020, s. 6-7). Vidare tar teorin om estetisk anknytning avstamp i tre olika engagemangsskapande grenar: *instämning* (eng. *attunement*), *identifikation* (eng. *identification*) och *tolkning* (eng. *interpretation*).

Vad gäller *instämning* innefattar den svårförståeliga faktorerna som har betydelse för bildandet av en relation till ett estetiskt verk, där ens tankar och känslor interagerar, och till slut skapar, eller inte lyckas skapa, en form av intellektuell samhörighet (Felski 2020, s. 42), det vill säga en koppling mellan verket och mottagaren. Vidare menar Felski att *instämning* i många fall är ett oförutsägbart fenomen, som exempelvis kan aktiveras vid första kontakt med ett konstverk, eller en lång tid därefter (Felski 2020, s. 58). Följaktligen är *instämning* en produkt av ett socialt meningsskapande, byggt på läsarens upplevelse och erfarenhet (Felski 2020, s. 78).

Definitionen av *identifikation* som Felski ger präglas av dess konventionella betydelse, det vill säga att den huvudsakligen berör likheter, i detta fall mellan ett estetiskt verk och dess mottagare (Felski 2020, s. 81), såsom när en läsare finner gemensamma mänskliga kvaliteter med en fiktiv karaktär, i till exempel en roman, film eller tv-serie. Vidare lyfter Felski fram skönlitteraturen som den konst med särskild förmåga att få mottagare att känna någon slags identifikation med den estetiska framställningen, exempelvis genom en igenkänning av egna idéer och värderingar, speglade av en, eller flera, karaktärer i en roman (Felski 2020, ss. 80, 85). De aspekter som läsare kan känna igen sig i hos fiktiva rollfigurer är där deras egna livserfarenheter kan komma till uttryck genom estetiken, som en sammanhängande länk mellan verklighet och fantasi (Felski 2020, s. 82). Dessutom pekar Felski (2020, s. 94) ut fyra olika komponenter inom *identifikation*: *alignment* (min översättning: *anslutning*),

allegiance (sv. *lojalitet*), *recognition* (sv. *igenkänning*) samt *empathy* (sv. *empati*). Hädanefter kommer enbart de svenska översättningarna att tillämpas.

Anslutning är relaterad till ett konstverks narrativ, där en form av intimitet, eller distans, mellan exempelvis läsare och roman, etableras, och framför allt är bunden till perspektivet ur vilket en romans intrig skildras (Felski 2020, s. 95). Etiska, moraliska och politiska faktorer menar Felski (2020, s. 96) underbygger formandet av *lojalitet*, vilket innebär att en läsare närmar sig en roman och dess karaktärer och tvingas ta ställning i olika frågor. *Igenkänning* är den tredje komponenten av *identifikation*, och beskrivs som ett insiktsfullt sätt för läsaren att knyta an till fiktiva karaktärer, där mottagaren igenkänner delar av sitt verkliga jag i fantasin, vilket kan resultera i nya kunskaper om det bekanta liksom det främmande (Felski 2020, s. 101). *Empati* hör ihop med den vedertagna uppfattningen om hur läsning kan utveckla empatiska individer, och betraktas på det sättet bland annat som ett botemedel mot odemokratiska värderingar (Felski 2020, s. 105). Inom denna fjärde komponent av *identifikation* kan en läsare svara på, och uppleva en gemensamhet med, en fiktiv karaktärs emotionella inställning, vilket i sin tur skulle kunna leda till en empatisk länk dem emellan (Felski 2020, s. 105).

Den tredje grenen inom Felskis (2020) teori om estetisk anknytning benämns *tolkning* (eng. *interpretation*). Inom denna gren ses tolkningen som ett kritiskt steg mot att skapa en relation till ett estetiskt verk (Felski 2020, s. 123). Vidare menar Felski (2020, s. 122) att den emotionella effekten som exempelvis en roman kan ha på en läsare i sin tur påverkar hur läsaren analyserar och tolkar verket och dess innehåll. Teorin om estetisk anknytning minimerar således inte värdet i att låta elever tolka och kritiskt analysera estetisk konst, utan dessa aspekter lyfts fram som avhängiga delar i relations- och meningsskapandet mellan människan och det estetiska objektet (Felski 2020, s. 127). Däremot betonas analysen som endast en av flera möjliga metoder genom vilka elever kan tolka och erhålla nya kunskaper, och i vissa fall kan ett närmande fokuserat på mottagarens upplevelse och känslomässiga respons till det estetiska vara ett minst lika effektivt medel för elever att nå lärandemålen i skolan (Felski 2020, s. 127). Att vara mottaglig för konsten beskriver Felski (2020, s. 149) som kognitivt krävande i samma grad som att vara reflekterande, där mottaglighet åsyftar den estetiska upplevelsen av ett verk, och den reflekterande förmågan avser ett kritiskt analyserande av verket i fråga. Felski framhåller på det sättet vikten av att lärare inte endast undervisar elever i att tolka och analysera konstnärliga verk, utan även att eleverna lär sig hur de kan skapa emotionella och betydelsefulla relationer till konsten genom sina estetiska upplevelser av den (Felski 2020, ss. 128, 130).

5. Metod och material

För att uppfylla denna studies syfte samt ge svar på dess frågeställningar har en textanalytisk metod valts ut som mest lämplig, med kompletterande inslag av *close reading*. Följande kapitel sammanfattar studiens utförande.

5.1 Metodval

Syftet med detta arbete är att utifrån Felskis (2020) teori om estetisk anknytning belysa värdet i, och de kunskapsutvecklande möjligheterna av, en estetisk läsning av tre utvalda skönlitterära verk i form av två noveller och en roman. Dessutom har studien som mål att tillföra argument för en vidgad syn på läsning och skönlitteratur inom skolväsendet. Studien ämnar även lyfta fram de delar av litteraturen som har potential att hänföra läsaren, samt söka förståelse till hur, och varför, dessa kan bidra till positiva läsoplevelser. Den huvudsakliga metod som valts ut för att uppfylla dessa syften är en textanalys.

Göran Bergström och Kristina Boréus (2018, s. 24) förklarar begreppet *analys* som en metod som används för att kunna urskilja och granska beståndsdelar av någon slags helhet, exempelvis en text. De definierar dessutom termen *text* utifrån dess semiotiska mening, vilket ger den en vidgad betydelse bortom enbart det skrivna (Boréus & Bergström 2018, s. 21). I mitt syfte tillämpas däremot endast den traditionella betydelsen av vad en text är, det vill säga skrift. Den textanalys som kommer att utföras i arbetet tar i beaktande dels innehållsliga aspekter, dels narratologiska aspekter. En innehållsanalys identifierar och undersöker en texts olika innebördsmässiga eller interpersonella element, och en narrativanalys söker studera en berättelses uppbyggnad (Boréus & Bergström 2018, ss. 24, 25). På så vis avser denna textanalys sammanväva särskilda delar från de två analytiska ingångarna.

Boréus och Bergström menar ytterligare att det inte bara är forskarens val av metodologiskt verktyg som kräver eftertanke, utan också av vilket, eller vilka andra, verktyg en väljer att tillämpa i kombination (Boréus & Bergström 2018, s. 38). Som ett komplement till textanalysen, ämnar detta arbete utföra en kvalitativ och detaljerad undersökning av totalt tre skönlitterära verk med inslag av metoden *close reading* (på svenska: *närläsning*). Närläsning beskrivs av David Greenham (2019) som ett slags litterärt analysverktyg vilken innebär att den som läser en text försöker finna en djupare förståelse av dess innehåll (Greenham 2019, s. 3). En liknande beskrivning av metoden erbjuds av Jimmy Vulovic (2012, ss. 121, 122) som menar att en sådan analytisk och teoretiskt motiverad ingång i läsningen av ett verk ger läsaren det litterära perspektiv som krävs för att kunna nå en högre förståelse av texten. För mitt huvudsakliga syfte utgör denna typ av läsning grunden för att möjliggöra en blottläggning av hur den sköna litteraturens enskilda delar korresponderar, och skapar ett förföriskt samspel, med dess helhet.

5.2 Metodkritik

Den metod som valts ut kan anses lämplig endast på villkoret att den uppfyller kravet på *validitet*, det vill säga att studien, tillsammans med de utvalda verktygen, faktiskt mäter det som den syftar till att mäta (Boréus & Bergström 2018, s. 38). Tillika behöver valet

av analysmaterial motiveras utifrån dess validitet (Boréus & Bergström 2018, s. 39). På så sätt kan man argumentera för att olika böcker tilltalar olika människor, på olika platser i sina liv. För min studie, vars syfte fokuserar på ungas skönlitterära läsande, kan validiteten i mitt val av material, alltså den roman och de noveller som ska analyseras, motiveras bland annat utifrån materialets målgrupp. Med det i åtanke blir en bok eller en novell centrerad kring ungdomar och deras liv förmodligen ett mer validerat val än litteratur i vilken huvudkaraktärerna är äldre, och vuxna.

Reliabilitet handlar om forskningens precision, nämligen att den är utförd med noggrannhet, samt forskarens transparens i att det som utförs också tydligt registreras i skrift (Boréus & Bergström 2018, ss. 40, 41). Vad detta innebär är att en annan forskare ska ha möjlighet att rekonstruera studien och uppnå samma, eller åtminstone liknande resultat, med identisk metod, teori och material (Boréus & Bergström 2018, ss. 40, 41). Vidare, vad gäller en textanalys, påpekar Boréus och Bergström (2018, s. 41) att hög reliabilitet, sett till forskarens redogörelser och tolkningar, stärks genom att materialet kontinuerligt citeras och analyseras.

Dessutom kräver en textanalys försiktig tolkning från forskarens håll, på samma sätt som en text alltid måste tolkas av läsaren, där analysen ämnar söka förståelse i det som upptäckts (Boréus & Bergström 2018, s. 30). För den föreliggande studien innebär det att inte enbart identifiera de estetiska komponenterna i skönlitteraturen, utan även att beskriva vad det är som ger dem deras kvalitet samt hur denna kvalitet som mest effektivt kan bidra till läsarens upplevelse av materialet. Därtill tar tolkningen oundvikligen avstamp i bland annat analytikerns förförståelse av världen, språket, textens genre och egna erfarenheter (Boréus & Bergström 2018, s. 32). Samtidigt bör nämnas att textanalysens resultat heller inte blir generaliserbara för all skönlitteratur som undersöks av andra forskare. Felskis (2020) teori om estetisk anknytning kommer alltså inte nödvändigtvis till uttryck i samma grad, om ens alls, i annat litterärt material än det som studerats i denna studie, inriktat till samma eller andra målgrupper.

5.3 Material

Det skönlitterära materialet i fokus för denna studie har valts ut med hjälp av två huvudsakliga kriterier: att det tillhör fantasygenren och att det är riktat till eller anses lämpligt för barn och ungdomar. Helene Ehriander (2012, ss. 10, 12) skriver i *Ett trollspö på katedern* om hur fantasygenren är såväl intresseväckande som läsförfrämjande genom att den till exempel kan stimulera läsarens användning och utveckling av sin fantasi och kreativitet, och hon menar att barn och ungdomar i synnerhet intresserar sig för den litterära genren. Brian Attebery (1992) beskriver också fantasy litteraturen som karaktäriserad av bland annat skildringar av vidunderliga världar präglade av magi och övernaturliga element, där protagonisterna står inför något slags problem, och beger sig således ut på en heroisk resa för att, till slut, finna en lösning (Attebery 1992, s. 15). På så sätt är genren ett målstyrt val dels eftersom den anses ha särskild förmåga att stimulera till och inspirera läsarens fantasi och kreativa tänkande, dels för att materialet vid en första läsning bevisats ha möjligheter till estetisk anknytning. Alan Bryman (2018, s. 496) definierar därtill det målstyrda urvalet som ett strategiskt sätt att låta forskningsfrågorna vägleda valet av relevant material. Dessutom lyfter Malin

Alkestrand (2016, s. 90) fram hur det övernaturliga i dessa nya världar kan problematisera och kommentera vår egen verklighet. Genom att fantasylitteraturen sätter verkligheten i relation till främmande världar, och samtidigt erbjuder läsaren nya perspektiv på det välkända, möjliggörs därmed även en *allegorisk tolkning* av de skönlitterära verken (Alkestrand 2016, ss. 88, 91). Termen *allegori* definieras av Christian Janss, Arne Melberg och Christian Refsum som en "utvidgad metafor" (2017, s. 105). När en läsare således utför en allegorisk tolkning av en litterär text innebär det att mening upptäcks och skapas av det metaforiska, det som Vulovic (2012, s. 116) menar "tecknar en öppen bild som har sin egentliga mening på ett dolt plan". På så sätt är allegorin ett mer allomfattande och bredare begrepp än, och skiljer sig från, metaforen.

Ehriander lyfter dessutom fram betydelsen av fantasyböcker för barn och unga, och menar att ett viktigt steg i elevers läsutveckling är att deras läsning blir inlevelsefull och stimulerande. Den aspekt som Ehriander lägger särskild vikt vid är att läsmotivationen hos barn och unga bygger på deras upplevelser av böcker som meningsfulla för dem på deras plats i livet (Ehriander 2012, s. 14). Genom litteraturval som i svenskundervisningen möter eleverna där de befinner sig i sin personliga, intellektuella och känslomässiga utveckling, kan läslusten och läsglädjen alltså tillåtas att fostras. Tre läsfrämjande och intresseväckande faktorer som fantasylitteraturen erbjuder läsarna är: humor, magi och spänning (Ehriander 2012, ss. 9, 10). Ehriander menar även att med kunskaper om fantasygenrens uppbyggnad och dess möjligheter i klassrummet kan lärare utveckla och fördjupa läsförmågan hos eleverna (Ehriander 2012, s. 8). Men trots den läspotential som fantasy har att erbjuda menar Jerry Määttä (2020, ss. 50, 55) att genren anses tillhöra den lågt värderade så kallade populärlitteraturen, det vill säga motsatsen till kvalitetslitteratur, vilket är en möjlig förklaring för lärares motvilja att inkludera dessa böcker i sina litteraturval. Filip Kall och Hugo Älfvåg (2021) har också visat att många lärares litteraturval ofta genomsyras av en tydlig preferens för klassiska verk, och att ungdomslitteratur, det vill säga litterära verk som specifikt riktar sig till barn och unga, anses av vissa lärare som olämplig för arbete i skolan (Kall & Älfvåg 2021, s. 75). Därigenom uppstår en konflikt mellan vad litteraturundervisningen har som mål, och genom vilka medel dessa mål är avsedda att kunna uppnås. Således finns det argument för att motivera litteraturvalen utifrån elevernas intressen och behov, snarare än utifrån de litterära verkens kulturella status.

Andra kriterier som påverkat valet av material är att det inte ska vara det som är mest vanligt förekommande i svenskämnet litteraturundervisning, eftersom ett av studiens syften är att lyfta fram, och motivera för, en ny syn på lärares val av texter för elever att läsa och arbeta med i grundskolan. På så sätt har litterära fantasyklassiker, såsom J.K. Rowlings bokserie *Harry Potter*, och J.R.R. Tolkiens *Sagan Om Ringen*, vars didaktiska värden redan etablerats, valts bort som huvudmaterial till förmån för böcker vars undervisningspotential möjligtvis inte upptäckts till lika stor grad. Dessutom, som ett avgränsande kriterium, ryms inte heller en textanalys av en långbokserie inom ramen för min undersökning, vilket är ett av fantasylitteraturens karaktäristiska drag (Alkestrand 2016, s. 28). De skönlitterära verk som således valts ut är skrivna av både manliga och kvinnliga författare, i originalspråk på engelska liksom

svenska, och är inte delar av en längre bokserie. Vidare är valet att undersöka två olika litterära former och deras potential till estetisk anknytning baserat på Skolverkets (2022) läroplan som lyfter fram vikten av att svenskundervisningen behandlar en mängd olika texttyper, däribland romanen och novellen, vilka fokuseras i denna studie.

En vägledande princip som urvalet är baserat på är textens potential till stimulering av barns och ungas kreativitet och fantasi, där läsaren erbjuds en upplevelse av en litterär värld som på något sätt skiljer sig från vår verklighet, och som kan ge upphov till intagandet av nya perspektiv. Det material som denna undersökning således kommer att behandla är följande: två utvalda noveller ur Jenny Greens digitala novellsamling *Färdvägar* (2022), samt fantasyromanen *Coraline* (2020) skriven av Neil Gaiman. Gaimans (2020) kritikerrosade roman, som publicerades först år 2002, tillhör genren mörk fantasy, vilket lånar teman och motiv från skräcklitteratur, och följer en ung flicka som upptäcker en parallell värld full av underliga och övernaturliga element. Romanen kan därigenom anses tillhöra en av genrens underkategorier, nämligen *portalfantasy*, vilken definieras av Farah Mendlesohn (2008, ss. 1, 2) som en berättelse i vilken en karaktär, som ofta upplever sin egen verklighet som banal, träder genom en portal in i en okänd, fantastisk värld. Inom denna slags fantasy är läsarna följeslagare åt den fiktiva karaktären och är fullständigt beroende av den för att ta del av och försöka förstå denna nya värld (Mendlesohn 2008, s. 1). Värt att nämna är också att det didaktiska värdet i att läsa *Coraline* inte nödvändigtvis är oupptäckt, däremot kan den estetiska ingången i boken bidra med nya och vidgade perspektiv på både romanen och fantasygenrens möjliga användningsområden inom litteraturundervisningen.

Greens (2022) novellsamling innehåller tio noveller inspirerade av lågmäld fantasy och äldre skrönor. Ett genomgående tema är naturen och människan, där berättelser präglade av magi och trolldom förmedlar påtagliga budskap om miljön och våra liv på jorden (Green 2022, s. 138). De två noveller som ur samlingen valts ut för analys är *Djupt därnere* och *Kristallbäraren*. Ett återkommande motiv centrerat kring det magiska och det övernaturliga i både *Djupt därnere* och romanen *Coraline* är dessutom *antropomorfism*, eller *besjälning* som det också benämns, vilket förklaras av Janss et al. (2017, s. 108) som en ”typ av metafor där konkreta ting tilldelas mänskliga egenskaper”. Vidare beskriver Staffan Bergsten och Lars Elleström novellen som en litterär genre i vilken ”något ska ”hända” [sic], i yttre eller inre bemärkelse” (2004, s. 157), och här utgör *Djupt därnere* även en litterär flertydighet med tanke på att den inte innehåller en på något sätt traditionell intrig. Inte heller kan den fullt ut anses följa en episk grundstruktur, vilket Bergsten och Elleström (2004, s. 157) menar är ett karaktäristiskt drag inom genren. *Kristallbäraren*, å andra sidan, är en novell som följer den traditionella, mer karaktäristiska uppbyggnaden som genren är känd för. Textanalyserna av novellerna och romanen kommer att ta upp innehållsliga liksom narrativa aspekter med potential för estetisk anknytning i form av instämning, identifikation och tolkning av och med verken.

6. Resultat

I detta avsnitt redovisas textanalyserna av det utvalda skönlitterära materialet. Först behandlas två noveller, *Djupt därnere* och *Kristallbäraren*, ur Jenny Greens (2022) digitala novellsamling *Färdvägar*. Därefter fokuseras Neil Gaimans (2020) roman *Coraline*. Analysen kommer att utgå från Felskis (2020) teori om estetisk anknytning och varje texts potential till läsares *instämning*, *identifikation* och *tolkning* redogörs för i en successiv ordning. Grenen om tolkning består främst av min egen, men även av hur andra läsare, det vill säga barn och unga, skulle kunna tolka verken. Inkluderat är även identifikationsgrenens underkategorier: *anslutning*, *lojalitet*, *igenkänning* och *empati*.

6.1 *Djupt därnere*

Novellen *Djupt därnere*, eller snarare novelletten som den skulle kunna kallas eftersom den knappt består av totalt två sidor, utspelar sig vid en mörk och mytisk sjö, besökt av såväl djur som människor, under en kort tid. Djuren dricker ur sjön, människorna badar i den, men ingen av dem förstår till fullo vad som gömmer sig nere i vattnet, nämligen en okänd varelse i mörkret. När djuren har retirerat tillbaka till skogen efter att de har känt närvaron av "det andra" (Green 2022, s. 5) i sjön, tar människorna över deras plats. Detta ordval, som tyder på ett icke-verkligt ting, bidrar till ett slags främmandegörande av sjön och naturen i relation till människan, vilket i sin tur kan fungera som en representation för den disharmoniska samexistens mellan människa och natur som blivit allt tydligare i vår egen, samtida verklighet. I slutet av novellen står människorna och "[s]er ut över sjön utan att veta hur djup den är" (Green 2022, s. 7), vilket skulle kunna liknas vid hur människan har begränsade kunskaper om naturen och dess tillgångar. Felskis (2020) begrepp om *instämning* kan alltså komma till uttryck i novellen via naturen och människans relation till den, genom vilken läsare således kan skapa en anknytning till verket.

En annan aspekt som bjuder in läsarna till instämning med *Djupt därnere* är Greens användning av språket och dess förföriska *antropomorfism*. Grunden till det förföriska språket i novellen kan läsaren finna exempelvis i hur det ordinära, nämligen djur och natur, beskrivs med annorlunda egenskaper, det vill säga i mänskliga termer. I *Djupt därnere* illustreras antropomorfism, eller *besjälning*, genom att naturen kontinuerligt framställs med just mänskliga beteenden, till exempel i hur träd lutar letande och klamrar sig fast i jorden, sjön pulserar och ligger väntande, och berget reser på sig, och söker efter vatten för att överleva (Green 2022, s. 5). Novellens bruk av antropomorfism kan argumenteras fungera som ett sätt att lyfta fram hur vår miljö har ett särskilt värde som bör beaktas, genom att den liknar naturen med oss människor. Dessutom används repetitivt och hypnotiserande språk vad gäller beskrivningar av sjön, vilket bidrar till att vattnets mytiska kvaliteter förstärks. Det repetitiva språket kommer särskilt till uttryck när sjöns omätbara storlek på olika, men ändå liknande sätt nämns om och om igen: "[d]et är ingen liten sjö, men heller inte en stor"; "[s]jön är inte liten, men heller inte stor"; "[s]jön är inte stor men ändå har [människorna] aldrig sett något så stort"; "[d]et är inte en stor sjö, men den är djup. Ingen vet hur djup" (Green 2022, s. 5). Detta hypnotiserande språk som används för att beskriva sjön kan ha som funktion att poängtera människans ovetskap om naturen, och betona den rådande tron på sig själv

som överordnad djur och natur. De övernaturliga och fantastiska element som karaktäriserar sjön kan således locka läsaren till en djupare, mer inlevelsefull läsoplevelse av novellen. Efter att människorna badat i sjön, och känt vattnets mystiska varelses existens, kan en liknande omedvetenhet om all skada mänskligheten utsätter naturen för läsas mellan raderna: ”[m]änniskorna tar sig upp på en klippa. Skakar av sig känslan av att något passerade under dem. Skrattar” (Green 2022, s. 7). Det faktum att människorna lämnar vattnet av rädsla, men likväl skrattar åt upplevelsen, skulle kunna indikera att de inte lägger någon särskild vikt vid varken denna miljö eller deras möjliga skadliga effekt på den. Vidare, eftersom människorna heller inte namnges av författaren, kan de ses som en symbol för hela mänskligheten.

Förutom att instämning kan ske med novellen genom ens känslor och tankar kring temat om människan mot naturen, finns andra sätt att skapa en anknytning till Greens text. När det kommer till att känna *identifikation* med verket finns några olika ingångar till *anslutning*, *lojalitet*, *igenkänning* och *empati*. Att skapa en anslutning till textens narrativ är läsarens svåraste uppdrag i *Djupt därnere*, eftersom novellen berättas utifrån en distanserad, allvetande berättare. Dessutom försvåras en anslutning ytterligare av att människorna inte tillskrivs några namn, och att de behandlas som ett kollektiv utan individuella egenskaper. Läsarens förhållande till berättelsen blir därigenom potentiellt begränsat, och öppnar inte upp tillräckligt för att de i läsningen enkelt ska kunna inta en karaktärs perspektiv. Däremot ges läsaren tydligare medel av Green för att forma lojalitet i sin läsning av novellen. Detta kan bland annat komma till uttryck genom att läsaren, i sitt meningsskapande av verket, tillägnar naturen sin lojalitet. En annan läsare skulle däremot möjligtvis kunna känna sig lojal med djuren eller människorna, eller ingetdera. Vidare, vad gäller igenkänning kan den exempelvis ske genom att läsaren i sitt eget liv känner en samvaro med, och lockelse till, naturen i linje med människorna som i novellen ”[f]örsöker ta in, bli en del av” (Green 2022, s. 5) naturen. Människorna har tagit sig till sjön, så som i en återvändo till naturen, och de ”tar av sig sina material, sin stad och allt damm” (Green 2022, s. 5). Detta citat kan tolkas som en metaforisk frigörelse från världens urbanisering och industrialisering, vilket kan ha en effektiv påverkan för en miljömedveten läsare. Dessutom skriver Green (2022, s. 5) om hur människorna förgäves försöker att återgå till djurriket, i hur de ”vill vara som grodyngel, låtsas att de hör till skogen och minnas något de glömt”. På så sätt kan novellen här illustrera hur människorna nästintill försöker att fransäga sig sin evolution, och lämna det främmande som industrialiseringen medfört för att återvända till det naturliga och bekanta. Staden som de avlägsnar sig ifrån kan anses som motsatsen till naturen de nu befinner sig i, och som de till synes önskar än en gång bli en del av. Men de är fortfarande bara människor trots allt. Slutligen, den empati som novellen ger upphov till kan skapas framför allt via den länk som möjliggörs mellan läsaren och djuren och naturen i texten, vilket är ett resultat av att novellens centrala människor känner en särskild lockelse till miljön.

En möjlig *tolkning* som kan göras av Greens novell är således den allegoriska, i vilken en djupare mening lyfts fram ur berättelsens mer dolda plan om människans erövring av naturen tillika vår destruktiva effekt på planeten. Denna typ av metaforisk tolkning utgår dels från hur sjön närmast utgör novellens huvudkaraktär, dels från det

faktum att människorna således fungerar som bikaraktärer som besöker vattnet och nästintill invaderar dess frid i naturen. Emellertid riskerar den allegoriska tolkningen att gå förlorad om läsaren inte besitter användbara förkunskaper om människans miljöförstöring. På samma sätt når novellens etiska, moraliska och politiska budskap sannolikt inte fram till läsaren om denna inte är tillräckligt mottaglig och reflekterande i sin tolkning av verket. Genom en allegorisk tolkning av novellen har *Djupt därnere* visat sig utgöra ett mycket intressant analysobjekt eftersom den under textens yta kommit att bära på djup och relevant innebörd om människor och vår relation till naturen. Resultaten av min textanalys av verket har även visat hur novellen är miljöcentrisk, främst genom hur den fokuserar på natur och djur, och människans förhållande till dessa. Mångtydighet präglar till sist novellens avslutning i och med att människorna lämnar vattnet och till synes ger upp sina försök att återförenas med naturen, och "[v]iskar att det är vackert men de har inte fler ord än så" (Green 2022, s. 7). Möjligtvis kan det anses att vår disharmoniska samexistens med naturen i slutändan vinner i *Djupt därnere*, och att det är för sent för att reparera människans skadegörelse.

Analysen av Jenny Greens novell *Djupt därnere* har visat flera möjligheter för läsare att skapa en estetisk anknytning till verket genom Felskis grenar om instämning och identifikation med samt tolkning av konst. Naturens roll i berättelsen samt det repetitiva språket som präglar berättelsen är aspekter som läsare potentiellt skulle kunna använda för att stämma in sig med novellen, i synnerhet till sjön och det okända som karaktäriserar den. Dessutom kan Greens bruk av antropomorfism bjuda in läsare till ytterligare instämning med materialet när naturen tilldelas mänskliga egenskaper i form av besjälning. Denna besjälning bidrar likaså till att ge miljön ett stort värde, vilket kan ha särskild betydelse för vissa läsare i deras potentiella anknytning till verket. Å andra sidan har novellens narrativ visat sig vara komplicerat för läsare att skapa en anslutning till, eftersom den dels är skriven ur ett distanserat perspektiv, dels för att människorna skrivs som ett anonymt kollektiv där läsarens deltagande i berättelsen till viss del begränsas. Vidare ges ingångar till fornamnet av lojalitet i *Djupt därnere* bland annat som ett resultat av naturens, djurens och människornas närvaro. Läsares igenkänning har på samma sätt möjlighet att komma till uttryck dels via djuren, och dels via människorna i novellen och deras relation till naturen, och således genom läsarens egen relation till naturen. Den potential för läsare att känna empati i sin läsning av Greens verk kan, enligt min analys, hittas i den länk som skapas mellan läsaren och berättelsens centrala motiv. I *Djupt därnere* finns alltså möjlighet för läsare att, via empati, ingå i en känslomässig gemenskap med djuren, människorna och naturen. I tolkningen av verket erbjuds också läsarna att finna betydelse i novellens mer dolda plan, i vilken etiska, moraliska och politiska budskap om miljön och människans relation till den kan läsas mellan raderna.

6.2 Kristallbäraren

Greens (2022) novell *Kristallbäraren* handlar om en familj på flykt i ett krigsdrabbat, namnlöst land. Grim, Leona och deras femåriga dotter Helda tillhör det så kallade Siarfolket, ett magiskt folk i nära kontakt med den spirituella världen, vars fantastiska visioner och andliga makter kommuniceras via kristallamuletter. I berättelsen har den

övernaturliga kristallen en funktion som människans hopp i denna raserade värld, som på många sätt liknar religiös tro, och som kan ses som en symbol för Gud i hur den vakar över novellens karaktärer (Green 2022, s. 49). För läsaren blir även kristallen narrativets kompass, som vägleder läsningen genom de fiktiva karaktärernas resa mot ”en enorm värld [de] aldrig hört talas om” (Green 2022, s. 63). För att familjen ska kunna nå denna andra sida, och rädda sig själva och livet på sin sjuka dotter, behöver de ta sig över ett till synes oöverstigligt berg. Som Malin Alkestrand (2016, s. 20) uttrycker det, kan en litterär resa lik denna, i enlighet med en av fantasygenrens mest klassiska beståndsdelar, ses som huvudkaraktärernas *quest* eller uppdrag. Vidare finner läsaren en arketypisk litterär figur i novellen i form av Stava, den äldre, visa kvinnan, som mystiskt träder in i berättelsen för att bidra med hjälp, medicin och goda råd till protagonisterna (Green 2022, s. 58). Denna karaktär uppfyller därigenom ännu ett kriterium för fantasy, vilken är en genre som ofta inspireras av myter och tidigare texter. Dessutom följer novellen en del av den litterära genrens traditionella uppbyggnad, det vill säga den består av en problematisk uppgift som presenteras i verkets början, och löses i slutet (Alkestrand 2016, s. 26).

En av de mer kraftfulla ingångarna till läsares *instämning* med Greens novell sker just genom temat centrerat kring krig och flykt. Även om den som läser inte har egna livserfarenheter av att vara på flykt, eller att fly ett krig och förlora sitt hem, bör en läsare i högre grundskoleålder besitta tillräckliga förkunskaper om denna slags världshändelse för att kunna nå en grundläggande förståelse för och inlevelse i texten, dess intrig och de känslor som de fiktiva karaktärerna upplever. För den läsare som däremot har egna erfarenheter av krig och flykt kan läsoplevelsen potentiellt beröra känsliga identitetsfrågor, exempelvis i hur det känns att förlora sig själv och behöva återuppbygga sitt liv i ett främmande land, med eller utan sin familj. Den koppling som tillåts mellan vår verklighet och den fiktiva världen är således det som ger novellen dess kraftfulla effekt, och särskild potential för läsaren att knyta an till berättelsen.

Identifikation med verket kommer till uttryck på olika sätt för läsaren att skapa en *anslutning* till, *lojalitet* med, *igenkänning* av och *empati* för Greens novell. Berättartekniken, präglad av intimitet och namn- och pronomenbruk i tredje person, gör det möjligt för läsaren att enkelt skapa en anslutning till och inta en karaktärs perspektiv via läsoplevelsen av novellen. En textanalys av materialet visar att Grim är den mer rationella av huvudkaraktärerna, som litar ”på kartor och mat” (Green 2022, s. 54), och som därför möter den magiska kristallens krafter och föraningar med skepticism. Leona, å andra sidan, verkar vara till fullo övertygad om att kristallen kommer vara deras familjs frälsning: ”[v]isionen har inte fel” (Green 2022, s. 50). Beroende på läsarens tolkning samt personliga identitet som barn, syskon eller förälder, kan den känna identifikation inte bara med de äldre rollfigurerna Grim och Leona, men också med deras unga dotter Helda. Därutöver blir läsarens känslor av lojalitet, vilka bildas utifrån novellens uttryck, förmodligen också investerade i någon av huvudkaraktärerna, snarare än hos de soldater som ”[h]ärjat genom byarna, bränt och raserat stugor och odlingar i jakten på kristallerna” (Green 2022, s. 49-50). Vidare, för den läsare som själv har varit ett barn på flykt, kan en känsla av igenkänning formas bland annat i hur Helda ”[somnar] hungrig och [vaknar] kall” (Green 2022, s. 57). Därmed blir Helda en

verkningsfull och meningsskapande länk mellan läsare och verk, i igenkännandet av och anslutningen till novellens karaktärer, och dess dystopiska värld och händelser.

Förutom via karaktärerna skulle även den fördärvade värld som Green effektivt målar upp i sin novell kunna ge ytterligare upphov till formandet av identifikation hos den engagerade läsaren, i synnerhet känslan av empati. Ett tydligt exempel på de utförliga miljöbeskrivningar som särskilt berättar om de krigsdrabbade människorna ges när familjen vandrar bland tystnad och raserade hus: ”en gunga som vajade i en ronn viskade om livet som försiggått på platsen” (Green 2022, s. 57). Här sammanfattar novellen på ett kärnfullt sätt konsekvenserna av krig och förlusterna av oskyldiga liv, genom att den berättar om hus och natur som tidigare varit fulla av liv och människor som nu behövs överges och således lämnats i ruiner. Detta citat är på så sätt ett av många som bjuder in läsaren till att tvingas förhålla sig till odemokratiska värderingar, vilka uttrycks särskilt av soldaternas jakt på och utrotning av Siarfolket. Länken mellan fantasi och verklighet, läsare och verk, uppstår således främst genom upplevelsen och känslan av identifikation med den litterära världen och dess karaktärer. Den estetiska anknytning som möjliggörs för läsare i en inlevelsefull läsning av Greens novell grundar sig mest sannolikt i berättelsens framställning av desperat hungersnöd och landsflykt. På många olika sätt utmanas och provoceras läsarna av texten när de intar perspektiven av dessa fiktiva karaktärer, så som Grim, som inte är ”gjord för flykt” (Green 2022, s. 55); Leona, som försöker hålla fast vid ”[t]ron att allt detta, flykten, hungern och kölden, var deras öde” (Green 2022, s. 52); eller deras femåriga dotter Helda, som efter alla svåra omständigheter nu blivit ”[t]unn och lealös” (Green 2022, s. 49) i famnen på sina föräldrar. Dessutom tillåter novellen läsaren att, i sin känslomässiga respons till det estetiska verket, skapa betydelsefulla associationer till egna erfarenheter och den bekanta värld som den lever i, utanför den främmande skönlitteraturen.

För att åstadkomma en meningsfull *tolkning* av *Kristallbäraren* (2022) krävs det således att de som läser inte bara är mottagliga för läsoplevelsen, utan också att de är reflekterande i sin tolkning av verket. I tolkningen behöver de dessutom använda sin fantasi och sitt kreativa tänkande för att leva sig in i berättelsens karaktärer, händelser och fiktiva värld. Samma krav på engagemang ställs på läsaren för att möjliggöra en förståelse för novellens etiska, moraliska och politiska budskap, vilka kan argumenteras utgöra utgångspunkten för den inlevelsefulla läsningen. En allegorisk tolkning blir alltså möjlig även i läsningen av Greens *Kristallbäraren*, på samma sätt som i den tidigare analyserade novellen *Djupt därnere*. Textens dolda plan ger mening till etiska, moraliska och politiska faktorer, vilka spelar en avgörande roll för hur läsaren närmar sig, och upplever textens innehåll.

Kristallbäraren av Jenny Green har, genom min textanalys, uppvisat flera kvaliteter som potentiellt kan fungera väl i läsares skapande av en estetisk anknytning till materialet. Felskis teoretiska grenar om instämning, identifikation och tolkning av konst, i detta fall format genom läsning av litteratur, har således visat erbjudas flera möjliga ingångar i Greens novell. Eftersom den fantastiska berättelsen i sitt centrum behandlar teman och motiv förankrade i verkliga företeelser, det vill säga krig och flykt, kan detta för vissa läsare bidra till en instämning med novellen. De flesta läsare som

kommer i kontakt med *Kristallbäraren* bör dessutom på något sätt kunna förstå och åtminstone delvis leva sig in i det som upplevs av de fiktiva karaktärerna, och kan genom denna inlevelse skapa en instämning med innehållet. De läsare som har egna erfarenheter av krig och flykt skulle på samma sätt kunna forma en anknytning till och känna instämning med novellen via dessa centrala teman. Vad gäller att skapa en anslutning till narrativet ges detta potential i Greens tillämpade berättarteknik. Narrativet består av namn- och pronomenbruk, vilket således tillåter en enkel anslutning via ett för läsaren intimt perspektiv in i den fiktiva världen. Vidare erbjuds formandet av lojalitet hos läsarna framför allt i och med kontrasten mellan huvudkaraktärerna och de antagonistiska soldaterna. Dessutom finns potential för läsares igenkänning vilket skapas via materialet bland annat genom att läsaren möjligtvis kan känna igen sig i upplevelserna hos huvudkaraktärerna i *Kristallbäraren*. Grim, Leona och Helda erbjuder alla alltså olika ingångar till igenkänning, beroende på vem läsaren är som person. Novellens fiktiva värld som lagts i ruiner, och Siarfolket som hotas av utrotning och således tvingats till flykt och utsätts för hungersnöd, är flera aspekter som likaså ger läsare möjlighet att känna empati för materialets innehåll. Slutligen, i läsarens tolkning av *Kristallbäraren* krävs en särskild grad av mottaglighet och reflektion i sin läsoplevelse för att skapa mening ur materialets alla möjliga plan, dolda liksom ytliga. Etiska, moraliska och politiska budskap finns också i novellen, och tydliggörs potentiellt genom en allegorisk tolkning, på samma sätt som i *Djupt därnere*.

6.3 Coraline

Coraline (2020) är en kortare skräck- och fantasyroman riktad till både barn och unga och äldre läsare. Romanen är skriven av den brittiska författaren Neil Gaiman och är namngiven efter dess unga huvudkaraktär, Coraline Jones. Boken handlar om Coraline som tillsammans med sin familj har flyttat in i en ny lägenhet där hon upptäcker en dörr som leder till en mystisk och magisk andra värld. Världen bakom denna dörr speglar både Coralines nya verklighet och det bekanta, men på ett främmande och annorlunda sätt. I denna andra värld kännetecknad av spöklika och fantastiska element möter Coraline romanens antagonist, den andra mamman, som vill behålla henne där för alltid. Till slut tvingas Coraline tävla mot och överlista den andra mamman för att rädda sina föräldrar som tillfångatagits i den parallella, andra världen. I och med detta centrala uppdrag i *Coraline* visar sig även Gaimans (2020) litterära verk innefatta vad Alkestrand (2016, s. 20) beskriver som en av fantasygenrens viktigaste beståndsdelar, nämligen att huvudkaraktären har en avgörande uppgift att utföra. Under sin resa mot målet kommer Coraline i kontakt med underliga talande katter och hundar, alternativa och lömska dubbelgångare av hennes föräldrar och grannar, och en grupp inlåsta spökbarn vars själar för länge sedan gått förlorade.

En närläsning av verket visar att Coraline i början av romanen är en uttråkad och sysslolös flicka, men en barnsligt nyfiken naturmänniska som söker spänning i sina upptäcktsfärder i sin nya miljö. Gaiman (2020, s. 5) inleder sin roman med: ”Coraline upptäckte dörren”, vilket resulterar i att läsaren redan vid första uppslaget bjuds in i berättelsen och i synnerhet mysteriet kring vad som ligger bakom denna låsta dörr. Den mystiska och förbjudna brunnen som Coraline tidigt i romanen hittar när hon utforskar

trädgården som omger hennes nya hem fungerar likaså till att leda läsarna in i romanens spännande intrig. Vidare får hon inte vistas i lägenhetens salong: ”Coraline fick inte gå in där. Ingen gick in där. Det var bäst så” (Gaiman 2020, s. 9). Dessa exempel kan bidra till läsares känslor av både obehag och nyfikenhet som de möjligtvis delar med romanens huvudkaraktär. I och med Coralines identitet som upptäcktsresande får läsarna uppleva den litterära verkligheten och den magiska världen genom hennes ögon. Läsaren ingår således i en slags vänskap med huvudkaraktären, som är den som håller vår hand genom hela läsningen eftersom vi aldrig lämnar hennes sida. På så sätt representerar läsoplevelsen av romanen en slags litterär upptäcktsfärd med Coraline som guide.

Den potential för läsare att skapa en estetisk anknytning till *Coraline* kommer till uttryck i ett antal möjliga förutsättningar för *instämning* och *identifikation* med samt *tolkning* av verket. När läsare stämmer in sig med sina tankar och känslor vilka skapas i mötet mellan mottagare och verk, kan det i *Coraline* till exempel ske via huvudkaraktärens nyfikenhet och mod, karaktärsutveckling och romanens fantastiska magi. Berättelsens inledande kapitel visar för läsarna en slags naiv nyfikenhet hos den unga Coraline, till exempel efter det att hon varnats om riskerna med att gå genom den portalliknande dörren i salongen: ”[d]et lät spännande. Det lät inte som någonting dåligt. Inte egentligen” (Gaiman 2020, s. 21). Vår inställning till den andra världen kan således reflekteras i Coralines inställning till denna parallella verklighet: ”[d]et är mycket intressantare än hemma” (Gaiman 2020, s. 40). Läsarens stigande intresse för den magiska och fantasifulle världen byggs också skickligt upp av Gaiman genom att läsarna progressivt bjuds in i den. Bakom den mystiska dörren finner Coraline först endast en tegelmur, sedan ett enormt mörker, och till sist en helt annan värld (Gaiman 2020, ss. 10, 50).

Denna textanalys föreslår alltså att relationen som läsarna formar till romanen möjliggörs av en slags stegvis instämning, där magi och fantasi ligger till grund för en intellektuell samhörighet mellan mottagare och estetiskt verk. I detta meningsskapande kan läsarna ges möjlighet till kreativt tänkande för att orientera sig i dessa nya världar, vilket blir särskilt tydligt i en av Coralines färder genom den vita dimman: ”[v]ärlden som hon vandrade genom var en blek intighet, som ett tomt papper eller ett jättelikt tomt vitt rum. Det hade ingen temperatur, ingen lukt, ingen yta och ingen smak” (Gaiman 2020, s. 64). Världen som presenteras av Gaiman här i liknelsen av ett tomt papper leder till att läsarna således behöver fylla i det som saknas själva för att skapa den litterära miljön. Dessutom, eftersom tid och rum upphör att existera när läsaren tillträder den magiska världen, kräver romanen av läsaren att den tillämpar sin egen fantasi, sina egna erfarenheter och upplevelser i livet för att själv skapa den litterära världen. Det vill säga på samma sätt som Coraline sätter den andra världen i relation till sin egen verklighet behöver även läsarna göra det för att kunna ta del av en förstärkt läsoplevelse av romanen. Att tid och rum inte alltid är så tydligt kan uppmärksammas exempelvis när Coralines uppdrag närmar sig sitt slutförande, och den andra världen således börjar förändras: ”[h]uset hade plattats ut ännu mer. Det såg inte ens ut som ett fotografi längre – snarare som en teckning, en klumpigt nerklottrad kolteckning av ett hus på grått papper” (Gaiman 2020, s. 106). Här bjuds läsarna in att komplettera den

litterära miljön med sin egen fantasi och sitt kreativa tänkande som redskap. Dessutom verkar Coraline göra den fantastiska världen instabil genom att hon vägrar släppa taget om sin egen verklighet: "[v]ärlden tycktes skimra en smula i kanterna" (Gaiman 2020, s. 54). En djupare instämning i kombination med en stimulerad nyfikenhet sker således när läsaren gradvis sätter en litterär prägel på sin egen verklighet. Det är på så sätt i denna resa, präglad av underliga möten med det främmande liksom det bekanta, som läsare tillsammans med Coraline ges möjlighet att, steg för steg, stämma in sig med romanen via en nyfiken natur.

De fantastiska element som presenteras i Gaimans roman, och Coralines mod i förhållande till dessa, ger likaså upphov till läsares instämning med texten i samband med att de har förmåga att föra oss djupare in i berättelsen och locka till en mer lustfylld läsning. För barn och unga skulle uppvisningen av Coralines mod i den skräck- och fantasifulla berättelsen kunna ha betydelse för en läsares egen identitets- och personutveckling. Ett tydligt exempel på huvudkaraktärens mod ges av författaren när Coraline i en senare del av romanen närmar sig en genomskinlig säck till synes vävd av spindelägg: "[h]ennes hjärta bultade i bröstet. Hon tog ännu ett steg framåt. Hon hade aldrig varit så rädd, men hon fortsatte att gå ända fram till säcken" (Gaiman 2020, s. 87). Vidare, i Coralines sökning efter sina försvunna föräldrar berättar Gaiman (2020, s. 53) om huvudkaraktärens inre tankar och känslor: "[j]ag måste vara modig, tänkte Coraline. Nej, jag är modig". Detta kan ha som funktion att uppmana läsaren att i sin instämning med romanen sätta fantasivärlden i relation till egna erfarenheter och liknande känslomässiga upplevelser. En av lärdomarna som således erbjuds genom en instämd läsning är att läsare i sina egna liv behöver vara modiga i situationer där rädslan riskerar att ta över deras sinnen och ageranden, liksom för Coraline i Gaimans roman. På så sätt kan Coraline fungera som en viktig förebild för unga läsare där det litterära får betydelse även utanför skönlitteraturens värld. I detta sammanförande av verklighet och fantasi, vilket också leder till att det bekanta främmandegörs, resulterar läsningen i att handla mindre om eskapism och mer om att på ett värdefullt sätt fördjupa sina kunskaper om den egna, ordinära världen.

Coralines karaktärsutveckling genom romanen kan likaså dela med sig av särskild meningsfull visdom vilket har potential att bidra till både identitetskapande och personbekräftande för unga läsare. Förebildliga kvaliteter uppvisas av Coraline vid ett antal tillfällen i romanen, i synnerhet i de utmaningar och motstånd som hon möter under sitt uppdrag att befria spökbarnens själar och rädda sina föräldrar från den andra världen. I sin jakt på rätten som håller i den sista glaskulan som Coraline behöver för att få tillbaka sina riktiga föräldrar faller hon hejdlöst nedför en trapp och landar på ett betonggolv. Efteråt "plockade [Coraline] bort gruskorn från handflatan, reste sig upp och skyndade sig ner till den sista trappavsatsen på bottenvåningen, fast hon visste att hon hade förlorat och det redan var för sent" (Gaiman 2020, s. 103). Att få tag i rätten och den sista glaskulan för att kunna fullfölja sitt uppdrag verkar här omöjligt för Coraline, men, hursomhelst väljer hon att inte ge upp. Ur detta får läsaren bland annat ta del av huvudkaraktärens envisa attityd och hennes förmåga att inte ge vika trots ogynnsamma förhållanden. Således kan Coraline bli en möjlig källa till inspiration i läsares sociala meningsskapande mellan den litterära världen och verkligheten, eftersom

hon fortsätter sin resa trots hennes känslor av att hon misslyckats att rädda samtliga i nöd: "[h]on hade svikit spökbarnen. Hon hade svikit sina föräldrar. Hon hade svikit sig själv, svikit allt" (Gaiman 2020, s. 103). Dessutom kommer Coraline under sin resa till nya insikter om sig själv, vilka även skulle kunna reflekteras hos den vars läsning är inlevelsefull i tillräcklig grad. Ett tydligt exempel på personlig utveckling hos huvudkaraktären ges av romanen när Coraline erbjuds få allting som hon önskar sig om hon stannar i den andra världen för alltid, och överger sitt riktiga liv, men följaktligen nekar förslaget (Gaiman 2020, s. 101). Coraline inser meningslösheten i att i utbyte mot sin egen verklighet potentiellt få allting hon någonsin skulle vilja ha, såsom helt nya världar för henne att gå på upptäcktsfärd genom, måltider skapade endast med ingredienser som hon tycker om, och vuxna som lyssnar på allt hon säger (Gaiman 2020, ss. 100, 101). Enligt min textanalys av *Coraline* är det på så sätt inte nödvändigtvis etiska, moraliska eller politiska faktorer som till största del ligger bakom läsares möjliga estetiska anknytningar till romanen. Snarare är det den intellektuella utmaningen och utvecklingen som läsarna kan uppleva i sin resa genom den magiska världen som ger särskilt upphov till forandring av en betydelsefull anknytning till materialet.

En stor del av romanens fantastiska element tillskrivs dessutom *antropomorfism*, det vill säga mänsklig *besjälning* av icke-levande ting, som liksom i Greens (2022) novell *Djupt därnere* fungerar som en ingång till instämning med fantasin och magin i Gaimans roman *Coraline*. I den andra världen möter läsarna tillsammans med Coraline talande katter och hundar, viskande och sjungande möss och råttor, och leksaker som beter sig som människor exempelvis i hur de "rörde på sig och muttrade till när [Coraline] flyttade på deras låda, och sedan somnade de om" (Gaiman 2020, s. 58). Därutöver, i en tidig sejour i den fantastiska världen transporteras läsarna till en parallell verklighet där hundar i extas avnjuter en teaterpjäs med andra versioner av Coralines äldre grannar, fröknarna Spink och Kraft, i huvudrollerna, men denna gång i deras unga skepnader (Gaiman 2020, s. 35-36). Hunden bredvid den förbluffade Coraline i publiken berättar för henne att pjäsen håller på "[f]ör alltid och evigt" (Gaiman 2020, s. 40). Vidare visar en närläsning av verket att den svarta, talande katten som hjälper Coraline att navigera genom den andra världen även kan ses som en arketypisk litterär figur, som i likhet med Stava i *Kristallbäraren* bidrar med assistans till protagonisten. Bland annat är den namnlösa katten den som informerar Coraline om hur den andra mamman fört bort hennes föräldrar och fångat dem i mörkret bakom en magisk spegel, tillsammans med de själlösa spökbarnen (Gaiman 2020, ss. 46, 70). Dessa underliga möten med magi och fantasi har således möjlighet att stimulera till djupare instämning med romanen, vilket i sin tur kan resultera i att läsarens inlevelse och upplevelse av berättelsen stärks.

Coraline erbjuder också läsaren att skapa en estetisk anknytning till verket via *identifikation* och dess samtliga underkategorier, däribland genom narrativets uppbyggnad. Den intima form av närvaro som Gaiman etablerar i romanen med både namn- och pronomenbruk gör det möjligt för läsare att forma en *anslutning* till romanens narrativ. Dessutom får läsarna ta del av Coralines inre monolog, vilken inkluderar hennes egna tankar och känslor kring hennes upplevelser i den litterära

världen. I och med denna nära ingång till en fiktiv karaktärs perspektiv blir linjen mellan verklighet och fiktion suddig. Således tillåter den inlevelsefulla läsningen ett känslomässigt samspel mellan verk och läsare, där tankar och känslor kan mottagas och reflekteras i dess meningsskapande. När läsarna stiger in i Coralines huvud kan de på så sätt spegla hennes inre tillstånd gällande de känslor av förundran och rädsla vilka konstant kommer till uttryck i Gaimans roman, och som kommuniceras genomgående till läsarna. I början av romanen får läsarna exempelvis se Coralines disharmoniska relation med de vuxna i hennes omgivning: ”Coraline undrade varför nästan alla vuxna som hon träffade var helt obegripliga. Ibland undrade hon vem de trodde att de talade med” (Gaiman 2020, s. 19). Vidare, när hon är på besök hos sina grannar, fröknarna Spink och Kraft, känner den unga Coraline sig utanför den vuxna konversationen och hon ”undrade om de hade glömt bort att hon var där” (Gaiman 2020, s. 18). I synnerhet i unga läsares estetiska respons skulle dessa tankar kring vuxna människor ha potential till att föra dem in i en djupare anslutning till romanen via huvudkaraktärens inre monolog. En möjlighet till anslutning som erbjuds för alla läsare däremot är Coralines känslor inför den magiska värld som hon upptäcker bakom dörren i lägenhetens salong. Vid upprepade möten med det underliga tvingas Coraline, för att kunna fullfölja sitt livsavgörande uppdrag, att hela tiden försöka intala sig själv att hon inte är rädd, och ”hon behövde bara tänka tanken för att veta att den var sann” (Gaiman 2020, s. 99).

Den *lojalitet* som läsare formar i sitt möte med *Coraline* placeras med största sannolikhet hos huvudkaraktären och hennes föräldrar i romanens första värld förankrad i verkligheten. Därtill fungerar Coraline som läsarnas moraliska centrum, det vill säga det är hennes tankar och känslor gällande rätt och fel som läsarnas egna ståndpunkter, idéer och värderingar mest sannolikt överensstämmer med. Den länk som tillåts skapas mellan läsare och verk via *empati* kommer framför allt till uttryck genom att Gaiman målar upp den andra världen och dess karaktärer som hotfulla och skräckinjagande. Spökbarnen som Coraline möter först efter att den andra mamman låst in henne i mörkret bakom spegeln (Gaiman 2020, s. 69) i den andra världen fungerar som ett exempel på hur narrativet stimulerar läsarens empati för och lojalitet med barnen, och således motsatsen till de andra. De tre barn som nu endast består av deras kvarlevande röster berättar för Coraline om hur den andra mamman ”stal våra hjärtan och hon stal våra själar, och så tog hon våra liv och sedan lämnade hon oss här” (Gaiman 2020, s. 72). Dessa förlorade själar informerar också Coraline om det öde som väntar henne om hon stannar i denna parallella verklighet: ”[den andra mamman] kommer att ta ditt liv och allting du är och allting du älskar. [...] Hon kommer att ta din glädje. Och en dag när du vaknar så är ditt hjärta och din själ borta” (Gaiman 2020, s. 74). Via spökbarnens vägledning ges läsarna alltså en tydlig indikation på var deras lojalitet och empati kan läggas i deras estetiska respons till verket. På så sätt erbjuds läsaren att bilda en känslomässig gemenskap med och empati för Coraline och hennes verkliga värld i vilken läsarna kan vara trygga.

Vad gäller möjligheter för läsarna att uppleva *igenkänning* i *Coraline* handlar det till största del om att finna likheter mellan romanens huvudkaraktär och läsaren själv, sett särskilt till personlighetsdrag och sätt att agera gentemot världen. Det som framför allt tillåter en igenkänning hos Coraline är hur Gaiman med sitt språk beskriver

huvudkaraktären som levande och engagerande, reagerande och agerande. På så sätt blir Coraline en karaktär som inte upplevs av läsarna som så kallad platt, men som i stället känns som en verklig människa, vilket gör det enklare att skapa en anknytning till henne och det estetiska verket i sin helhet. En av de potentiellt mer effektfulla ingångarna till igenkänning i *Coraline* är huvudkaraktärens beslutsamhet, vilket skulle kunna fungera som intellektuellt verksam och betydelsefull för unga liksom för äldre läsare. Redan innan Coraline ger sig ut på sitt uppdrag att rädda sina föräldrar och befria spökbarnens förlorade själar, introduceras denna egenskap i romanens inledande kapitel när Coraline tvingas rätta sina nya grannar som uttalar hennes namn fel: "[j]ag heter Coraline. Inte Caroline. Coraline" (Gaiman 2020, s. 5). Således blir en av ingångarna till igenkänning den tydliga kontrast mellan barn och vuxna som Gaiman framställer, vilket även tidigare behandlats som en effektiv komponent i en potentiell anknytning till verket. Denna kontrast, som både barn och vuxna via sina förkunskaper och tidigare erfarenheter skulle kunna knyta an till, syns också på andra sätt i romanen, till exempel när den andra mamman i den parallella verkligheten försöker övertyga Coraline att stanna i den andra världen. Antagonisten berättar om den smärtfria procedur som Coraline behöver genomgå, men "Coraline visste att när vuxna sa att något inte gjorde ont så betydde det nästan alltid att det gjorde det" (Gaiman 2020, s. 41). En insikt så som denna är en av många som barn och unga i sin inlevelsefulla läsning skulle kunna känna igen sig i när de relaterar materialet till egna upplevelser och erfarenheter. Det återkommande motivet ges även uttryck i romanen när Coraline anmäler sina föräldrar som försvunna: "[h]on ansträngde sig extra mycket för att låta som hon trodde att en vuxen skulle låta, så [polisen] tog henne på allvar" (Gaiman 2020, s. 47). Dessutom är Coralines nyfikenhet på världen och sin syn på sig själv som upptäcktsresande (Gaiman 2020, s. 15) något som samtliga läsare, barn och unga och äldre, skulle kunna känna igen sig i. Dessa kvaliteter är alltså tillämpbara utanför litteraturen, möjligtvis för både barn och vuxna. På så sätt erbjuder *Coraline* ingångar till igenkänning för alla olika läsare att skapa en anknytning till verket genom deras estetiska och känslomässiga respons till Gaimans roman.

För att möjliggöra en estetisk anknytning till *Coraline*, liksom för all konst, krävs också en särskild grad av mottaglighet för upplevelsen genom sin *tolkning*. I detta fall behöver läsaren, på samma sätt som Coraline gör under sin resa genom den andra världen, kunna tillägna sig romanens magi och fantasi för att stimulera kreativt tänkande och uppnå en emotionell effekt av materialet. Rädslan som väcks i hur den andra mammans "hår slingrade och vred sig runt huvudet och hennes tänder var vassa som knivar" (Gaiman 2020, s. 109) är till exempel något som kan engagera den inlevelsefulla läsarens estetiska respons till romanen, i form av en känslomässig reflektion. En affektiv tolkning av verket påverkas således av de skräckinjagande och underliga element som läsaren möter tillsammans med huvudkaraktären i *Coraline*. Att också ingå i denna litterära vänskap och därtill acceptera de element som ligger till grund för fantasin i romanen kan likaså bidra till att en mottaglig läsare tillåts bli en del av narrativet i hur de erbjuds skapa den litterära världen genom ett upptäcktsresande perspektiv uppnått via huvudkaraktären. Denna grund för läsarens fantasi består bland annat av den magiska och beskyddande sten som vägleder Coraline på hennes uppdrag

och som fungerar som en länk mellan verkligheten och det fantastiska (Gaiman 2020, ss. 41, 82); eller den kapacitet som de gråa glaskulorna har att kapsla in människors själar (Gaiman 2020, s. 88). Dessutom, för att läsoplevelsen ska kunna bli reflekterande behöver läsaren skapa meningsfulla kopplingar mellan den litterära världen och sin egen verklighet, samtidigt som den intar Coralines perspektiv och speglar och bemöter hennes tankar och känslor med sina egna. En läsning präglad av inlevelse kan alltså på så sätt öppna upp för läsares kunskapsutveckling och identitetsskapande när Coralines monolog blir dialog i mötet mellan mottagare och estetiskt verk.

I min textanalys av *Coraline* har ett antal potentialer upptäckts för läsare att skapa en anknytning till romanen genom en tillämpning av Felskis teori och dess tre grenar: instämning, identifikation och tolkning. När det gäller den första grenen finns flera möjligheter för läsare att nå en instämning med materialet, framför allt genom huvudkaraktären Coraline och hennes nyfikenhet på den nya och fantastiska värld hon hamnat i, och i det mod hon uppvisar i sina möten med det främmande. En stegvis instämning har dessutom föreslagits möjlig eftersom romanen bjuder in läsaren att ta del av den litterära omgivningen ett steg i taget, samtidigt som Coraline progressivt utforskar den. Hur Coraline kan fungera som en källa för inspiration även utanför det skönlitterära har möjlighet att leda läsaren till en djupare instämning med romanen. Dessutom, som ett resultat av att Coraline är en rund karaktär som utvecklas genom berättelsen, erbjuds läsarna att stämma in med dessa nya insikter som hon kommer underfund med om sig själv, och som läsarna potentiellt kan skapa en relation till. Leksaker och djur som införlivats i mänskliga termer via antropomorfism, eller besjälning, har likaså visat sig vara en potential till instämning med Gaimans roman. Vidare ger *Coraline* även potentiellt upphov till anknytning via identifikation. Läsare kan skapa en anslutning till berättelsens narrativ genom Gaimans användning av namn- och pronomenbruk, liksom via huvudkaraktärens inre monolog som tillåter läsarna att ta del av hennes personliga tankar och känslor samtidigt som de erbjuds möjligheten att spegla dessa med sina egna. Forandet av lojalitet och empati har visat sig sammanvävs i läsningen som ett resultat av karaktärernas positioner i handlingen: Coraline försöker att rädda sina föräldrar och befria spökbarnens själar, och den andra mamman, det vill säga berättelsens antagonist, vill stjäla Coraline från sin verklighet. På så sätt skapas en polaritet mellan det goda och det onda, där läsaren mest sannolikt känner lojalitet med och empati för det goda, och detta kan således bidra till att en anknytning skapas till materialet. Därutöver finns flera möjligheter för läsare att nå en känsla av igenkänning i sin läsning av *Coraline*. Huvudkaraktärens upptäcktsresande identitet, nyfikna aktioner och reaktioner, hennes beslutsamhet, envisa attityd och intellekt är alla aspekter som läsare potentiellt kan se som likheter mellan dem själva och den fiktiva Coraline. Förhållandet mellan romanens vuxna och den unga huvudkaraktären har också lyfts fram som en av många möjligheter för läsare att nå igenkänning i sin läsning av romanen. Till slut krävs det av läsarna att göra någon form av tolkning av materialet för att kunna skapa en anknytning till det. I fallet med *Coraline* behöver läsaren vara särskilt mottaglig för romanens magi och fantasi för att

en betydelsefull och emotionell effekt ska kunna uppnås i läsningen, samtidigt som det kreativa tänkandet ska kunna tillåtas stimuleras.

7. Diskussion

Följande avsnitt diskuterar och reflekterar inledningsvis kring studiens val av metod, material och urvalskriterier samt dess möjliga påverkan på resultatet. Därefter följer en diskussion kring de viktigaste och mest intressanta delarna av forskningsresultatet, som också översiktligt relateras till tidigare forskning, samtidigt som ett didaktiskt perspektiv appliceras på studiens resultat. De slutsatser som sedan presenteras ämnar tydliggöra resultatets kopplingar till teori, syfte och frågeställningar. I avsnittets avslutande del ges förslag till vidare forskning.

7.1 Metoddiskussion

Den huvudsakliga metod som tillämpats i arbetets forskning är en textanalytisk metod som därtill kompletterats med inslag av *close reading*, det vill säga en närläsning av materialet. Denna kombination av metoder öppnade för en analytisk och estetisk läsning av den utvalda skönlitteraturen där såväl innehållsliga som narratologiska aspekter lyftes fram för analys. Värdet av den estetiska läsningen har således synliggjorts genom att Felskis (2020) teori om estetisk anknytning visat sig applicerbar på samtliga litterära verk. På så sätt har studien också mätt det som den ämnat mäta, nämligen huruvida och i så fall genom vilka medel mitt urval av skönlitterärt material potentiellt ger upphov till framför allt unga läsares skapande av en estetisk anknytning till berättelsernas världar, karaktärer, teman och motiv. Däremot är studiens reliabilitet oundvikligen påverkad av forskarens egen tolkningsförmåga av litteraturen liksom den teoretiska utgångspunkten. Tidigare erfarenheter och en eventuell bristande förförståelse av bland annat textens genre kan därigenom ha en delvis hindrande effekt på forskningens utförande, vilket är värt att nämna eftersom resultatet till viss del färgas av subjektivitet i stället för objektivitet. De särskilda uttryck som ur de utvalda verken behandlats som relationsfrämjande enligt denna studies resultat behöver alltså inte nödvändigtvis vara detsamma för en annan forskare, trots användningen av identisk metod, teori och material. Å andra sidan syftar studien endast till att uppvisa läsningens potentialer, och har därmed inte som avsikt att lämna några klara besked gällande vad skönlitteraturen ger läsarna. Hursomhelst, i ett försök att förstärka forskningens reliabilitet har studien emellertid genomgående citerat det utvalda materialet och i den mån det är möjligt tydligt redovisat vad analysens resultat grundar sig på (Boréus & Bergström 2018, s. 41).

Det urval av material som gjorts för denna studie har likaså påverkat analysens resultat. Det finns en otalig mängd romaner och novellsamlingar utöver Neil Gaimans (2020) *Coraline* och Jenny Greens (2022) *Färdvägar* som skulle kunna fungera för att uppnå studiens syfte. Vidare, för att ytterligare öka både resultatets validitet och reliabilitet, hade ett bredare urvalskriterium för studiens material samt en analys av ett större antal verk kunnat användas. Men, ramarna för denna studie begränsade mitt urval. Ett arbete med forskning fokuserad på andra verk skulle alltså även kunna visa på liknande eller helt olika kvaliteter i sitt resultat sett till möjligheter för skapandet av en estetisk anknytning till skönlitteraturen. Samtidigt finns också andra litterära genrer som skulle vara minst lika lämpliga för forskningen, såsom deckare, bildningsromaner eller science fiction-böcker. Men, eftersom fantasygenren är den litterära genre som

huvudsakligen präglas av magi och övernaturliga element i världar olika vår egen, som enligt Ehrianders (2012) premiss är narratologiska aspekter med stor förmåga att stimulera läsarens fantasi och kreativa tänkande, valdes den ut som mest lämplig för mitt arbete som centrerar kring barns och ungas läsning. Således har mitt urval av litteratur bevisats tillfredsställande för arbetet, där värdet av den estetiska läsningen av verken lyfts fram ur olika synvinklar kopplat både till Felskis (2020) teori om estetisk anknytning och skolans styrdokument. Textanalys som val av metod ansågs på samma sätt som mest lämplig för att i studiens utförande undersöka innehållet i den utvalda skönlitteraturen.

7.2 Resultatdiskussion

Denna studie har tagit avstamp i Rita Felskis (2020) teori om estetisk anknytning som bygger på hypoteser och granskningar av hur och varför människor påverkas av estetisk konst. Teorin utgår från tre grenar: *instämning*, *identifikation* och *tolkning*, vilka är delar i ett socialt meningsskapande där den estetiska upplevelsen av konsten skapas av och genom människans emotionella liksom rationella respons till verken (Felski 2020, s. 130). Mitt arbete har således fokuserat på skönlitteratur och vilka möjligheter den har att skapa anknytningar till läsare via dess särskilda beståndsdelar samt dess helhet. Det som undersökts är på vilka sätt litteratur bland annat kan väcka ens känslor, bidra med nya insikter om en själv eller världen, och att i ens tolkning känna igen sig i delar av den litterära berättelsen. Mitt resultat har bidragit med att lyfta fram olika potentiella aspekter av läsares estetiska responser till de utvalda skönlitterära verken *Djupt därnere* och *Kristallbäraren* ur Jenny Greens (2022) novellsamling *Färdvägar*, samt Neil Gaimans (2020) korta fantasyroman *Coraline*. Vidare, i samband med att delar av litteraturens förtrollande egenskaper synliggjorts, har studien även medverkat till ett vidgat perspektiv på hur barns och ungas läsoplevelser kan bli inlevelsefulla.

Som Djamila Fatheddine (2018) konstaterar i sin forskning behöver lärare skapa utrymme för elevers upplevelseläsning av litteratur för att låta dem upptäcka skönlitterära världar som delar likheter med så väl som på olika sätt skiljer sig från den egna verkligheten. I mitt arbete har både Gaimans (2020) *Coraline* och Jenny Greens (2022) *Kristallbäraren* visat sig vara potentiellt kvalificerade val för lärare att i sin litteraturundervisning låta eleverna öva på sin förmåga att leva sig in i och skapa nya världar förankrade i vår verklighet. Att arbeta med denna litteratur skulle samtidigt ge eleverna möjlighet att använda och utveckla sin fantasi och sitt kreativa tänkande. I *Coraline* får läsarna stiga genom en portal och uppleva en fantastisk värld fylld av magi, mystiska figurer och talande djur, och som till synes verkar som en utopisk verklighet. *Kristallbäraren* bjuder på liknande sätt in läsaren i en skönlitterär värld präglad av sagolika och fantastiska element, men med tydliga dystopiska kvaliteter. Den läsoplevelse som erbjuds av Greens och Gaimans verk har således potential att bidra till en livslång läslust hos eleverna, vilket Fatheddine menar är något som elever måste få känna dels för att till en början vilja läsa litteratur, dels för att fortsätta läsa litteratur. Läslusten är alltså en central del av litteraturundervisningens ansvar att skapa och underhålla och bör därmed vara ett av skolans mer explicita undervisningsmål, men som det framgått i min studie dessvärre inte ges någon särskild plats i dagens styrdokument.

De tre nyckelbegrepp som Magnus Persson (2012, s. 25) lyfter fram som motiveringar för litteraturens roll i skolans undervisning: ”demokrati, narrativ fantasi och kreativ läsning”, har min studie även funnit potential för i de utvalda skönlitterära verken. När läsare till exempel får följa en familj på flykt från krig i Greens (2022) novell *Kristallbäraren* tvingas de i sin estetiska respons till verket att bland annat konfrontera odemokratiska värderingar och sätta dessa i relation till sin egen emotionella inställning till berättelsens innehåll. En inlevelsefull läsning av berättelsen, där läsaren lever sig in i karaktärerna och intar deras perspektiv och känslor i den fiktiva världen, skulle kunna fungera som ett medel för elever att koppla det litterära till verkliga händelser och företeelser i vilka demokratin varit eller är under hot. Den goda litteraturen, som allmänt anses som särskilt empatiutvecklande för läsaren (Persson 2012, s. 16), skulle *Kristallbäraren* således kunna argumenteras tillhöra, eftersom det lidande och öde som framställs genom novellen ger läsaren möjlighet att utmana sina egna tankar och känslor om världen i mötet mellan mottagare och estetiskt verk. I övrigt kan *Djupt därnere*, *Kristallbäraren* och *Coraline*, liksom all litteratur, anses språkutvecklande, där det förstnämnda verket i synnerhet erbjuder en utmanande läsning för eleverna för att de ska kunna utträna de djupare budskap som finns i novellens mer dolda plan. Vidare kommer den narrativa fantasin som Persson diskuterar likaså till uttryck i läsningen av min studies urval av skönlitterära verk. I både *Kristallbäraren* och *Coraline* krävs det av eleven att den intar huvudkaraktärernas perspektiv för att kunna nå en särskild inlevelse i sin läsoplevelse, och således använder sin fantasi och kreativitet för att ta del av narrativet. I en kreativ läsning innebär detta också att eleven drar paralleller mellan sin egen verklighet och den litterära världen för att potentiellt nå en personlig igenkänning i materialet. När eleverna läser *Kristallbäraren* kan exempelvis relevanta frågor om krig och flykt föras fram i klassrummet, och samtidigt stimulera till diskussioner om etik, moral och politik. Novellen skulle på så sätt kunna ingå i exempelvis ett värdegrunds- eller identitetsarbete. En tolerans samt acceptans av andras levnadssätt kan även inspireras till inte bara i *Kristallbäraren* och *Siarfolket*, utan också av relationen mellan barn och vuxna i *Coraline*. Ett exempel ur fantasyromanen som indikerar människors olikheter är när Coraline förgäves försöker att kommunicera med de vuxna som hon har omkring sig: ”Coraline undrade varför nästan alla vuxna som hon träffade var helt obegripliga” (Gaiman 2020, s. 19). Berättelsen om den unga Coraline bjuder dessutom in läsarna att ta del av hennes värld och samtidigt skapa den själva, medan de också ges möjlighet att känna igen sig i huvudkaraktären på flera olika nivåer. På så sätt etablerar sig *Coraline* som ett lämpligt litteraturval för eleverna att läsa och arbeta med i klassrummet.

Vivian Howards studie visar hur de barn och unga som deltog i hennes forskning till stor del läser för avkoppling och underhållning, i så kallad nöjesläsning. Utöver dessa två aspekter uppskattar läsarna också att genom skönlitteraturen få möjlighet att utveckla sin fantasi, läsförmåga och läsförståelse, samt expandera sitt ordförråd, vilket de anser har potential att bidra till förbättrade prestationer i skolans arbeten (Howard 2011, ss. 49, 50, 53). En expansion av elevernas ordförråd och utvecklingen av deras läsförmåga och läsförståelse skulle kunna erbjudas av alla de verk som analyserats i min studie. Som tidigare nämnts har *Djupt därnere* visat sig kräva särskilda lässtrategier för

att nå en djupare förståelse av texten, och skulle således kunna användas i klassrummet för att låta eleverna öva på sin läsförmåga och läsförståelse medan de utforskar novellens dolda meningar. Deras fantasi kan därtill utvecklas genom att de får använda den för att skapa sig en bild av den mystiska sjön och den okända varelse som bor i den. I och med detta stimuleras även elevernas kreativa tänkande, vilket Howards resultat pekar på kan leda till att eleverna tillägnar sig nya kunskaper som inte endast kan vara användbara för dem i deras tonårsliv utan som också kan fungera som förberedelse inför vuxenlivet (Howard 2011, s. 50). Exempel på dessa värdefulla kunskaper som från litteraturen kan appliceras även i läsarens eget liv är bland annat Coralines mod i skrämmande situationer, beslutsamhet och karaktärens genomgående personliga utveckling, samt rollen som miljön spelar i våra liv vilket *Djupt därnere* kan berätta om i en allegorisk tolkning av verket, och konsekvenserna av krig som är centralt i *Kristallbäraren*. Vidare lyfter deltagarna i Howards forskningsprojekt (2011, s. 53) fram hur nöjesläsningen kan vara identitetsskapande och personbekräftande genom att den har potential att ge läsarna nya insikter om sig själva, sina liv och den värld de lever i. Sådana insikter skulle kunna erbjudas i *Coraline* när huvudkaraktären inser att den magiska, andra världen och dess oändliga möjligheter nämligen inte är vad hon önskar i sitt liv. Således kan det som är främmande leda till nya kunskaper om det som är bekant för läsaren. Denna fantastiska värld som målas upp i *Coraline* skulle däremot kunna fungera som eskapism för nöjesläsaren, det vill säga agera som ett botemedel mot tristess, vilket Howard (2011, ss. 52, 53) redovisar att vissa deltagare har som mål i sin läsning. Slutligen nämner Howard (2011, s. 51), liksom Persson (2012), att elever kan utveckla empati genom läsning av litteratur. Ur min analys förefaller *Kristallbäraren* vara det verk som har främst potential att väcka dessa känslor och utveckling av empati, medmänsklighet och social medvetenhet hos läsarna, särskilt i hur novellen berättar om Siarfolket och hur de hotas av utrotning och tvingats till flykt.

Carole Cox och Joyce E. Many undersöker i sin studie den estetiska läsningen hos ett urval amerikanska deltagare från årskurs 5 till och med 8. Deras resultat pekar på att elevers personliga, känslomässiga och intellektuella respons till skönlitteratur ligger till grund för den inlevelsefulla läsoplevelsen, som i sin tur karaktäriserar den estetiska läsningen (Cox & Many 1992, ss. 29, 32). Det visuella meningsskapandet som sker mellan läsare och text lyfts fram av forskarna som en särskild komponent av denna typ av estetiska läsning. Dessutom belyses vikten av kreativt associerande och att läsaren med sina egna tankar och känslor gör kopplingar till verket för att kunna nå en djupare tolkning och förståelse av det litterära materialet (Cox & Many 1992, s. 28). När läsarna bjuds in i Coralines fantastiska värld, där de till stor del själva behöver skapa den magiska miljön, ges det visuella meningsskapandet möjlighet att komma till uttryck. Ett exempel på hur läsaren tillskrivs en roll i skapandet av romanens miljö är när huvudkaraktären framhåller motstånd för den andra världen, vilket visar sig förändra hur den ser ut: "[h]uset hade plattats ut ännu mer" och nu ser den ut som en "klumpigt nerklottrad kolteckning av ett hus på grått papper" (Gaiman 2020, s. 106). Genom att på så sätt låta eleverna läsa litteratur som potentiellt stimulerar deras fantasi till att själva skapa berättelsen i samspel med verket, kan de få möjlighet att bilda nya perspektiv samtidigt som de upplever världar som är både bekanta och främmande (Cox & Many

1992, ss. 28-30). Vidare, i *Djupt därnere* kan läsares kreativa associerande, som en del av deras känslomässiga och intellektuella respons, leda till en tolkning av verket präglad av reflektion, vilket kan bidra till att novellens dolda plan och dess betydelse utronas. Samtidigt utmanas läsarna ytterligare intellektuellt av novellens användning av *antropomorfism* och repetitiva språk, vilka båda kan locka in dem till att via en allegorisk ingång finna det budskap som inte tydliggörs på det ytliga planet. Den personliga och känslomässiga respons som läsare kan ha till *Djupt därnere*, till exempel genom instämning med novellens centrala teman och motiv, eller möjlig identifikation med djuren eller människorna, kan också gynna tolkningsarbetet. I både *Coraline* och *Kristallbäraren* får läsarna även möjlighet att stiga in i fiktiva karaktärer och att föreställa sig deras skönlitterära världar av magi och fantastiska element, vilket Cox och Many (1992, s. 30) menar spelar en stor roll i den estetiska läsoplevelsen. Dessutom kan *Kristallbäraren* utmana läsarnas egna tankar om världen och stimulera till reflektion kring och diskussion av aktuella världsföreteelser. På så sätt kan det emotionella betonas i läsningen av novellen samtidigt som det skönlitterära speglar och problematiserar vår verklighet, vilket potentiellt kan berika inlevelsen och läsoplevelsen av verket. Som poängterats av min studies resultat kan *Kristallbäraren* och dess berättelse om en familj på flykt från krig engagera alla olika typer av läsare när magi och fantasi kombineras med det verkliga, där egna erfarenheter och kunskaper, och personliga kopplingar till materialet, kan hjälpa att etablera en meningsskapande relation mellan verk och läsare.

Med kunskaper om läropotentialen i och värdet av elevers estetiska anknytningar till skönlitteratur, kan lärare anpassa sina litteraturval utifrån elevernas behov och intressen samt böckernas möjlighet till goda läsoplevelser. På så sätt kan litteraturens egenvärde och dess oändliga möjligheter förmedlas till eleverna i klassrummet när litteraturens roll går bortom syftet som enbart objekt för analys eller informationssökning. Min studie har således haft som avsikt att bland annat bidra med nya synvinklar och ingångar i den sköna litteraturens potentiella användningsområden i skolans verksamhet. Den form av läsning som i denna studie föreslagits har potential att skapa anknytningar mellan mottagare och verk är den estetiska, vilken handlar om att läsa för nöje och avkoppling, och som samtidigt kan stimulera och utveckla läsarens fantasi och kreativa tänkande. Å andra sidan har den estetiska läsningen visats ge begränsat utrymme i Skolverkets nya läroplaner från 2022. Målen för svenskundervisningen i grundskolan inkluderar varken läslust, kreativitet eller fantasi trots omfattande insatser för läsningen och litteraturen från exempelvis Kulturrådet, kulturdepartementet och verksamma lärare i olika skolstadier. Styrdokumenten, som är tänkta att fungera som en guide för lärares undervisning, kan alltså likväl leda lärarna i en fallgrop som riskerar att ge hämmande effekter på elevers personliga liksom kunskapsmässiga utveckling. Detta dilemma är något som Anna Nordenstam (2020, s. 79) upptäckt även på gymnasial nivå, och är således inte endast avgränsat till grundskolan. Hon lyfter dessutom fram liknande argument för litteraturen som presenterats i min studie, nämligen att lärares inställning till läsning i klassrummet kräver utvidgande i och med att skolan har ett ansvar att framhålla både litteraturens egenvärde som konst samt värdet av böckers estetiska uttryck (Nordenstam 2012, s. 84).

Således finns det utrymme att utveckla svenskämnets kursplaner för att tillåta samtidens elever att lära sig avnjuta skönlitteraturen och tillägna sig dess förtrollande egenskaper, med en potential att utveckla en livslång läslust.

Utifrån Rita Felskis (2020) teori om estetisk anknytning har denna studie visat flera olika ingångar för lärare att grunda sina litteraturval på faktorer utanför skolans styrdokument. Genom skönlitteratur som ger möjlighet för eleverna att känna *instämning* och *identifikation* med, och som tillåter läsaren att öva på reflekterande *tolkning* av litterära verk, kan lärare forma sin litteraturundervisning på ett sätt som premierar en estetisk läsning framför en analytisk, så kallad efferent läsning. Värt att nämna är dock att min studie inte föreslår att den analytiska läsningen ersätts, däremot är det ett faktum att den estetiska läsningen saknar tydlig representation i Skolverkets läroplaner. Dessutom, när ett fokus läggs huvudsakligen på elevers utveckling av lässtrategier och läsförståelse, riskerar skolans litteraturundervisning att gå emot syftet med romanens existens, vilket Jimmy Vulovic (2012, s. 100) menar är att ge läsaren en upplevelse. Därtill har den estetiska läsningen föreslagits i min studie som ett medel för att potentiellt utveckla ett bestående läsintresse hos eleverna, vilket är ett av svenskämnets explicita syften men som till synes tillskrivs en underordnad roll i undervisningen. Möjligheterna som den estetiska läsningen presenterar, och som visats av mina resultat via teorin om estetisk anknytning, skulle kunna användas för att komplettera litteraturundervisningen och tillåta elever att uppleva skönlitteratur i stället för att enbart analysera den. I Jenny Greens (2022) novell *Djupt därnere* får eleverna utforska en mystisk sjö samtidigt som de ges möjlighet att reflektera över relationen mellan människa, djur och natur, i ett verk som kan tolkas på många olika sätt, däribland som en allegori. Den andra novellen som varit föremål för min studie, *Kristallbäraren* av samma författare, bjuder in läsarna att resonera kring verkliga företeelser, det vill säga krig och flykt, i en magisk värld. I samma novell kan eleverna också på olika sätt relatera det litterära materialet till egna erfarenheter, upplevelser och kunskaper för att nå en inlevelsefull läsning av berättelsen. Vidare, när eleverna stiger in i den fantastiska värld som Neil Gaiman (2020) bygger upp i sin roman *Coraline*, får de möjlighet att tillsammans med huvudkaraktären ge sig ut på en upptäcktsresa präglad av möten med det fantastiska och det skräckinjagande. Romanen har dessutom potential att inspirera läsarna bland annat till att nå nya insikter om sig själva, alltmedan de får utveckla en litterär nyfikenhet och ta del av lärdomar om mod och empati som kan tillämpas även utanför skönlitteraturen. De litterära verk som analyserats i min studie har således visat sig ha potential att fostra både läsglädje och läsnjutning hos eleverna. De lärare som har en förståelse för läsoplevelsens värde och skönlitteraturens möjligheter kan alltså i sin svenskundervisning förse eleverna med böcker som kan berika dem sett till deras utveckling av läslust, fantasi och kreativitet. Slutligen, genom att lärare introducerar och ger utrymme åt den estetiska läsningen i klassrummet kan de på så sätt undvika styrdokumentens eventuella fallgropar.

7.3 Slutsatser

Avslutningsvis har min studie besvarat både syfte och frågeställningar utifrån Felskis (2020) teori om estetisk anknytning. Resultaten av min textanalys av det litterära materialet har visat att de olika engagemangsskapande grenarna *instämning*, *identifikation* och *tolkning* kommer till uttryck i samtliga verk. Genom att belysa olika sätt för läsare att stämma in sig och känna identifikation med samt utföra en tolkning av ett urval av skönlitterära verk, har denna studie lyft fram motiveringar för och ingångar till lärpotentialen i och värdet av den estetiska upplevelsen av läsning. Delar av fantasygenrens narrativa liksom innehållsmässiga aspekter har analyserats för att uppmärksamma de komponenter som potentiellt besitter förtrollande kvaliteter och som kan bidra till att läsarna utvecklar ett bestående läsintresse. Min studie har även uppmärksammat en läsningshierarki i styrdokumentet utformade av Skolverket, där den analytiska läsningen och elevernas utveckling av sin läsförmåga och läsförståelse främjas på bekostnad av den estetiska läsningen i vilken eleverna får möjlighet att utveckla läslust, fantasi och kreativitet. Den typ av läsning som potentiellt kan stimulera inlevelse och upplevelse hos eleverna uppmuntras inte i explicita termer, och ges möjligen därigenom begränsat utrymme inom lärares svenskundervisning. Således indikerar mina resultat behovet av ett vidgat perspektiv på läsning i skolan samt lärares val av böcker i litteraturundervisningen.

Den tidigare forskning som presenterats har även påpekat vikten av nöjesläsning och att eleverna i sin undervisning ges utrymme för läsupplevelser. Genom upplevelsen av den skönlitterära konstformen kan eleverna få upptäcka nya världar, ta del av andras perspektiv samt komma i kontakt med och skapa mening både i det främmande och det bekanta. Därutöver, via en estetisk anknytning till litteratur, kan eleverna bland annat utveckla sin egen identitet, sin empatiska förmåga och utöka sina kunskaper om sin omvärld. I de utvalda novellerna som analyserats i denna studie får läsarna i sin personliga, känslomässiga och intellektuella respons av materialet undersöka människans och sin egen relation till djur och natur, och också ta ställning till odemokratiska värderingar centrerade kring krig och flykt. När det litterära också speglar och problematiserar verkligheten och skildrar bekanta företeelser tillåts dessutom läsarna att göra en metaforisk tolkning av verken, exempelvis i form av en allegori. Genom den allegoriska ingången kan i sin tur etiska, moraliska och politiska budskap utrönas ur materialets mer dolda plan. Vidare skulle frågor om människans miljöförstöring och vår begränsade kunskap om naturen, samt konsekvenserna av krig, landsflykt och maktmissbruk, kunna aktualiseras i en estetisk läsning liksom analytisk läsning av dessa verk. Den fantasyroman som varit i centrum för studiens litterära analys har även visat hur läsare kan ta hjälp av den fiktiva huvudkaraktären för att ta sig in i den skönlitterära och fantastiska världen. Genom de nya perspektiv som den estetiska läsningen erbjuder utmanas eleverna att använda sin fantasi och sitt kreativa tänkande för att leva sig in i berättelsen, samtidigt som de får möjlighet att utveckla en litterär nyfikenhet bland annat via magi och besjälning. Trots lärares eventuella svårigheter att mäta och bedöma den estetiska läsningen hos eleverna, finns det alltså i den ett tydligt didaktiskt värde. Förhoppningen, till sist, är att denna studie, genom att

lyfta fram den estetiska anknytningen och dess kunskapspotential, kan bidra med ytterligare ett svar på frågan om varför vi läser.

7.4 Fortsatt forskning

Den tidigare forskning som legat till grund för min studie skiljer sig på olika sätt åt från min egen forskning. Studier som via textanalytiska medel undersöker litteraturs lärpotential för hypotetiska skolelever kunde inte upptäckas inför materialinsamlingen. Vad gäller den estetiska respons som läsare har till konst finns det dessutom tämligen få studier som inriktar sig på specifikt skönlitteratur, i synnerhet inom skolans svenskämne. Därmed får den studie om *aesthetic response* som redogörs för i avsnittet om tidigare forskning representera fenomenet på en generaliserbar nivå. Andra studier som tillämpade liknande teorier från Rita Felski ansågs inte heller vara till fullo användbara för min studie eftersom de flesta baserades på hennes tidigare verk *Uses of Literature* från 2008. Av den anledningen användes tidigare forskning som genom andra metodologiska tillvägagångssätt fokuserar på elevers läsning och deras upplevelser av litteratur, samt en studie som analyserar skolans styrdokument utifrån ett historiskt perspektiv och som därtill lyfter fram olika motiveringar för läsningen i klassrummet. Den estetiska läsningen och vad den innebär samt vilka möjligheter den kan presentera för elever är således ett forskningsområde som kan kräva ytterligare undersökning. Vidare, för att möjliggöra mer generaliserbara resultat av den föreliggande studien skulle exempelvis intervjuer med ett urval grundskole- eller gymnasieelever som läst de analyserade skönlitterära verken fungera som ett komplement för forskningens reliabilitet. En bredare studie om den estetiska upplevelsen av litteratur som inkluderar fler litterära former än endast novellen och romanen skulle också gynna forskningsfältet.

Fortsatta studier skulle bland annat kunna undersöka svensklärares litteraturundervisning genom längre klassrumsobservationer, i vilka läsningens roll analyseras för att tydliggöra huruvida den efferenta eller den estetiska läsningen dominerar i praktiken, samt vilka effekter detta kan ha på eleverna. Som framgår i min studie är forskningen om den estetiska anknytning som möjliggörs av litteraturläsning begränsad. Detsamma gäller för barns och ungas estetiska respons till litteraturen, det vill säga hur och varför de kan påverkas på de personliga, känslomässiga och intellektuella planen i sin läsning. Inom fältet är det alltså brist på studier som lyfter fram vikten av läsoplevelsen, där frågan om varför vi läser potentiellt skulle kunna få fler svar. Ytterligare forskning om elevers allmänna nöjesläsning kan även anses befogat. Dessutom skulle vidare forskning kunna lägga ett fokus på hur lärare och deras val av litteratur i undervisningen kan stimulera till elevernas utveckling av läslust, fantasi och kreativitet. Att också undersöka närmare de sätt genom vilka läsare formar meningsskapande relationer till texter skulle kunna främja vår förståelse för den sköna litteraturens didaktiska möjligheter. Därtill kan studier som belyser värdet av elevers inlevelse i och upplevelse av litteratur möjligen bidra till positiva förändringar i skolans styrdokument och att den estetiska läsningen får en större roll i framtidens klassrum.

Referenslista

Alkestrand, M. (2016). *Magiska möjligheter: Harry Potter, Artemis Fowl och Cirkeln i skolans värdegrundsarbete*. Makadam förlag.

Attebery, B. (1992). *Strategies of Fantasy*. Indianapolis University Press.

Bergsten, S., & Elleström, L. (2004). *Litteraturhistoriens grundbegrepp*. (7 uppl.). Studentlitteratur.

Boréus, K., & Bergström, G. (2018). *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. (4 uppl.). Studentlitteratur.

Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (3 uppl.). Liber.

Cox, C., E. Many, J. (1992). Toward an Understanding of the Aesthetic Response to Literature. *Language Arts*, 69(1), ss. 28-33.

Ehriander, H. (2012). *Ett trollspö på katedern: Att arbeta med fantasy i skolan*. BTJ Förlag.

Fatheddine, D. (2018). *Den kroppsliga läsningen – Bildningsperspektiv på litteraturundervisning* [Doktorsavhandling, Karlstads universitet]. Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap.

Felski, R. (2020). *Hooked: Art and Attachment*. The University of Chicago Press.

Gaiman, N. (2020). *Coraline*. Bonnier Carlsen.

Green, J. (2022). *Färdvägar* [e-bok]. SAGA Egmont.

Greenham, D. (2019). *Close Reading: the basics*. Routledge.

Howard, V. (2011). The importance of pleasure reading in the lives of young teens: Self-identification, self-construction and self-awareness. *Journal of Librarianship and Information Science*, 43(1), ss. 46-55.
doi: 10.1177/0961000610390992

Janss, C., Melberg, A. & Refsum, C. (2017). *Lyrikens liv*. Uppl. 3. Bokförlaget Daidalos.

Kall, F., & Älfvåg, H. (2021). *I döda författares sällskap: Om lärarutbildningens inofficiella kanon och gymnasielärares skönlitterära urval*. [Examensarbete, Högskolan i Gävle]. DiVA.

<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1568128/FULLTEXT01.pdf>

Kulturdepartementet. (2013). *Läsa för livet* (Regeringens proposition 2013/14:3). Stockholm: Regeringskansliet.

Kulturrådet. (2016). *Hela Sverige läser med barnen*.

<https://www.kulturradet.se/nyheter/2016/Hela-Sverige-laser-med-barnen/>

Löthagen, A., Staaf, J. (2018). *Skön litteratur: vägar till läslust och språkutveckling*. Hallgren & Fallgren.

Malmgren, L. (1997). *Åtta läsare på mellanstadiet*. Uppl. 1. Studentlitteratur.

Mendlesohn, F. (2008). *Rhetorics of Fantasy*. Wesleyan University Press.

Määttä, J. (2020). Populärlitteratur. I S. Schottenius Cullhed, A. Hedberg, & J. Svedjedal (Red.), *Litteraturvetenskap II* (s. 47-68). Studentlitteratur.

Nordenstam, A. (2020). Litteraturdidaktik. I S. Schottenius Cullhed, A. Hedberg, & J. Svedjedal (Red.), *Litteraturvetenskap II* (s. 69-88). Studentlitteratur.

Persson, M. (2012). *Den goda boken*. Uppl. 1. Studentlitteratur.

Skolverket (2022). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet: Lgr22*. Skolverket.

<https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundskolan/laroplan-lgr22-for-grundskolan-samt-for-forskoleklassen-och-fritidshemmet>

Tattersall Wallin, E., Carlsson, T., & Gunnarsson Lorentzen, D. (2022). Läsning av tryckta böcker ökar bland unga. I U. Andersson, H. Oscarsson, B. Rönnerstrand, & N. Theorin (Red.), *Du sköra nya värld* (s. 305-318). SOM-institutet.

Vulovic, J. (2012). *Narrativanalys*. Studentlitteratur.